

ЮфшIэным кыыкIэкIогъэ щытхъу

Тыгуасэ, гъэтхапэм и 19-м, Адыгэ Республикэм и Лышхъэу Тхьаклушынэ Аслъан къэралыгъо наградэхэмрэ щытхъуцIэхэмрэ кызыфагъэшъошагъэхэм ахэр къэзыушыхъатыр тхылхэмрэ бгъэхалхъэхэмрэ къаритыжыгъэх. Тын лъапIэхэр къэзылэжыгъэхэм республикэм ипашэ пэублэм къащыфэгущыуагъ, лъэныкъоу зыщылажэхэрэм гъэхъагъэхэр ащашыхъэзэ ыпэкIэ лъыкIотэнхъу къафэлъауагъ.

— Адыгеим иэкономикэ хъоныгъэхэр ышIынхэм фэшI илъэс зэкIэлъыкIохэм шъуишъыпкъэу Юф шъушIагъэ, щытхъур къэщылэжыгъэ, шъош фэдэ цыфхэр зэрэтиIэхэм тырэгущо, — кылуагъ Тхьаклушынэ Аслъан кызырэгущо итгъэхэм закыфигъазэзэ.

Урысые Федерацием и Президент унашъоу ышIыгъэм диштгъу Кошкхъэлэ районым ит къуаджгъу ХъакIэмзые игурыт еджапIэу N 4-м икIэлэегъаджгъу ХъакIэмзые Нинэ «УФ-м изаслуженнэ кIэлэегъадж» зыфиIорэ щытхъуцIэр кыылэжыгъ. Адыгэ республикэ клиническэ сымэдджыим иврач



шъхъалэу КъэлэкъутэкIо Казбек «УФ-м изаслуженнэ врач» хъугъэ. «Илъэс 20-рэ дэгъу дэгъу Юф зеришIагъэм фэшI» зыфиIорэ тамыгъэр кыфагъэшъошагъ АР-м и Лышхъэрэ министрэхэм я Кабинетрэ я Администрацие ипротоколнэ отдел ипашэу ЦуамыкIо Светланэ.

АР-м и Лышхъэ иунашъокIэ «Адыгеим и Щытхъуэхэ» зыфиIорэ медалыр къафагъэшъошагъгъу къаратыжыгъ Хэ-

гъэгъу зэошхом иветеранэу Григорий Кошаковымрэ Адыгэ къэралыгъо университетым икIэлэегъаджгъу, филологие шIэныгъэхэмкIэ докторэу, профессорэу ЩэшIэ Казбекрэ.

«АР-м инароднэ артист» щытхъуцIэр кыылэжыгъ Адыгеим и Къэралыгъо филармоние иныхъэпэ театрэу «Золотой кувшин» зыфиIорэм ихудожественнэ пащэу Сихъу Станислав. Теуцожь районым ит къуаджгъу Аскъэлае игурыт еджа-

пIэу N 2-м ипашэу Къат Нухъэ «Народнэ гъэсэныгъэмкIэ АР-м изаслуженнэ ЮфшIэ» хъугъэ. Джащ фэдэу экономикэм, культурэм, промышленностым, нэмыкI лъэныкъохэмкIэ гъэхъэгъэшIу зилэхэм яЮфшIэнкIэ кIалэжыгъэ щытхъуцIэхэр ыкIи бгъэхалхъэхэр республикэм ипашэ аритыжыгъэх.

АР-м и Лышхъэ ирзэныгъэ тхылхэр афагъэшъошагъгъу гуманитар ушэтынхэм апыл Адыгэ республикэ институтым

иЮфшIэхэу ЩэшIэ Щамсэт, Гъыш Нухъэ, Галина Луганская, Нэхэе Саидэ, Тэу Нуриет, Цэй Рэджэб.

Наградэхэмрэ щытхъуцIэхэмрэ къэзылэжыгъэхэм зэкIэми Тхьаклушынэ Аслъан зэхъэм икIгъу джыри зэ къащыфэгущыуагъ, гущыIэ дэхабэ къапыгъохыгъ. Ежхэри республикэм ипашэ фэрэзагъэх.

ТХЪАРКЪОХЪО Адам.
Сурэтхъу А. Гусевым тырихыгъ.

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм

Илъэсыбэ хъугъэу гуетыныгъэ фыриIэу Юф зеришIэрэм, чIыпIэ зыгъэорышIэжыным ылтапсэхэм ягъэпытэн ыкIи общественнэ-политикэ ЮфшIэным чанэу зэрахъалажэрэм афэшI Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытхъу тхылъ фагъэшъошагъ Исаенко Олимпиадэ Григорий ыпхъум, муниципальнэ гъэпсыкIэ зилэ «Большесидоровскэ къоджэ псэупIэм» ипашэ.

Илъэсыбэ хъугъэу гуетыныгъэ фыриIэу егъэджен Юфыр зэрагъэцакIэрэм, творческэ амалхэр зэрагъэфедэхэрэм ыкIи кытIкIэхъухъэхэрэм япIункIэ IэпIэ-Iэсэныгъэ ин зэрахъалым афэшI Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытхъу тхылъ афагъэшъошагъ:

— **ШъэуапцIэкIо Зурнет Алый ыпхъум.** ТэхъутэмкIэ районымкIэ къуаджгъу ТэхъутэмкIэ дэт муниципальнэ бюджет учреждениеу «Гурыт еджа-

пIэу N 1-р» зыфиIорэм адыгабзэмрэ литературэмрэкIэ икIэлэегъаджэ;

— **Юсуп Римэ КъунчыкIо ыпхъум,** Шъуджэн районымкIэ къутырэу Тихоновым дэт муниципальнэ бюджет учреждениеу «Краснобащенскэ гурыт еджапIэу N 9-р» зыфиIорэм урысыбзэмрэ литературэмрэкIэ икIэлэегъаджэ.

Илъэсыбэ гуетыныгъэ фыриIэу муниципальнэ хабзэм икIулыкIухэм Юф зэрашIагъэм, Шъуджэн районым иобщественнэ, политикэ щыIэныгъэ чанэу зэрэхъалажэрэм, ветеран движением ышIэхъэкIэ илахъышхо зэрэхъышхъэрэм ыкIи ыныбжэ илъэс 70-рэ зэрэхъурэм афэшI Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Щытхъу тамыгъэу «Закон. Пшъэрыл. Цыфыгъ» зыфиIорэр фагъэшъошагъ **Шымыгъэхъу Аскърбий Заурбэч ыкIом,** ЮфшIэным иветеран.

БЫРСЫР Батырбий: «ТиЮфшIэнкIэ амалышIухэр тIэкIэлъыхэ хъугъэ»

Гуманитар ушэтынхэм апыл Адыгэ республикэ институтым непэ ищылэкIэ-псэукIэ зыфэдэм, гъэхъагъэу ыкIи гумэкигъоу илэхэм, пшъэрыл шъхъалэу зыфигъэуцужыхэрэм афэгъэхыгъагъ ащ ипашэу Бырсыр Батырбий дытилэгъэ зэдэгущылэгъур.

— **Адыгэ Республикэм и Лышхъэу Тхьаклушынэ Аслъан иунашъокIэ ахъэ IэпыIэгъу кышъуIэкIэхъагъа.** Ащ ишIуагъэкIэ институтыр зычIэт унэм гъэцэкIэжынын хэр щыкIуагъэх. Ащ фэдэ лъэбэкIом оркIэ сьд фэдэ мэхъана илагъэр?

— ГъэцэкIэжынынхэр пIоныр тэрэзы-Юп, икIэрыкIэу тшIыжыгъэ, зэтэдгъэпсыхъажыгъэр нахэ тэрэз. Сыда пIомэ илъэсышъэкIэ узэкIэлэбэжыкIэм ашIы-

гъэ унэм изытет дэй дэдагъ. ДэкIы-хэр зыхъшIыкIыгъэ пхъэхэр шъугъагъэх, джэхашъом упхырызыным ищынагъо щылагъ, нэмыкIэу узымыгъэрэзэн лъэныкъоу щылагъэр бэдэд. Библиотекэмрэ архивымрэ ачIэлэ тхылхэр бгъэфедэнхэ плъэкIыштыгъэп, сыда пIомэ ахэм акIоцIхэр зэрэдэгъэхэм кыыхэкIыкIэ тарихъ мэхъанэшхо зилэ материалхэр итэкIухъагъэхэу щылъыгъэх.

(ИкIгъу я 2-рэ нэкIубгъом ит).



БЫРСЫР Батырбий: «ТифофшлэнкIэ амалышлухэр тIэкIэлъыхэ хьугъэ»



(ИкIух).

Институтым ипашэу сыкъа-
гъакуи, мы псэури зысэлъэ-
гъум, скышшоу къэтэдъжыгъ.
Мыщ фэдэ амал дэйхэр зыIэ-
кIэлъ цыфхэм Iоф ашIэнэу ез-
гъэзынхэри къызгэкIуштыгъэп.
А уахътэм тадэжъ къэкIуагъ
Адыгэ Республикэм и Лышгъэ-
хъу ТхьакIушынэ Аслъан. ШIэ-
ныгъэлэжъэу, мы институтым
ищыIэныгъэ гъогу бэкIэ зэпхы-
гъэ республикэм ипашэ тигу-
мэкIыгъохэр зэхышIагъэх ыкIи
IэпыIэгъу къытфэхъунэу тыкыи-
гъэгугъагъ. ЫIуагъэм емышIы-
жъэу, сомэ миллиони 3 хьурэ
ахъшэ IэпыIэгъур апэ къытфи-
тIушщыгъ, ащкIэ институтым хэт
шъхъаныгъупчъхэр зэблэтхъу-
гъэх. Нэужым сомэ мин 700
къытIэкIэхъагъ, тифофшлэнкIэ
тищыкIэгъэшт автомобилитIум
ящфын ар пэIудгъэхъагъ. Яшэ-
нэрэ лъэбэжъоу АР-м и Лышгъ-
хъэ ышIыгъэм ишIуагъэкIэ,
гъэцэкIэжыныхэм апэIухъащт
сомэ миллион 19,5-р къытIэкIэ-
хъагъ. ПсэолъэшI IофшIэнхэр
зетэгъажъэхэм а мылгъур зри-
мыкIуштыр къыдгурьIуагъ, ахъ-
шэ тедзэ джыри къытатынэу рес-
публикэм ипашэу зыфэдгъэзагъ,
тыфэраз ащкIи, тилъэIу тфигъэ-
цэкIагъ. ЗэкIэри икIэрыкIэу зэ-
тедгъэпсыхъажыгъэ: коридорхэр
нахъ шъуамбгъоу тшIыгъэх, отде-
ли 9-мэ Iоф зышашIэшт каби-
нетхэр зэтетыгъыгъэх, библиоте-
кэр ыкIи архивыр аужырэ шап-
хъэхэм адишгъэху, еджэпIэ залыр
хъоо-пшаоу тшIыгъэх. Тхылъ-
телышIэху тфимыкIухэрэмкIэ
Адыгэ къэралыгъо университет-
тыр IэпыIэгъу къытфэхъугъ, ме-
белэу чIэдгъэуцагъэр зэкIэри
кIэ. Шъыпкъэ, кабинетхэм яп-
чъагъи непи тфикъурэп, ау ащи
хъкIыпIэ горэ къыфэдгъотышщт.
ЫпэкIэ Урысыем ишъолтыр зэ-
фэшъафхэм къарыкIыр хъа-
кIэхэр, шIэныгъэлэжъхэр къед-
гъэблэгъэнхэмкIэ тыукIыгъэ-
щтыгъ, сыда пIомэ амал хъагъэ ти-
Iагъэп. Непэ тадэжъ къакохэрэр
къытгъуапсэх. 2012-рэ илъэс
закъом конференцие, Iэнэ хъу-
рэ 17 фэдиз зэхэтшагъ, мы
аужырэ илъэси 10-р шIтэмэ, ащ
фэдиз Iофгъэбзэ пчъагъэ ред-
гъэцэкIокIэу къыхэкIыгъэп.
Арышъ, къытфиллагъэмкIэ
ТхьакIушынэ Аслъан тыфэраз,
тилэ хьугъэмкIэ «шыкур» тIэо.

— Учреждением имате-
риальнэ-техническэ
базэ хэхъоныгъэхэр
зэришIыгъэхэр нафэ.
Ащ къыхэкIыкIэ
IофшIэным изытет нахъ
дэгъу хьугъэу пIон
плъэкIышщта?

— Тилагъэм елтыгъгъэмэ, не-
пэ амалэу тIэкIэлъхэм бэкIэ зы-
зэраушъомбгъугъэр джыри зэ
къыхэгъэщымэ ешIоигъу. Ин-
ститутым гъэцэкIэжыныхэр зы-
щыкIогъэ ужим иапэрэ илъэс

научнэ ушэтынхэм альэныкъокIэ
щыIэ гухэлъхэм фэди 2-кIэ, лъэ-
ныкъо зырызхэм фэдиц 3-кIэ яд-
гъэхъун тлэкIыгъ. Ар гъэхъэгъэ-
шхоу сэ сэлъыгъ. Учреждением
Iутхэм ащыщхэр IофшIапIэм
къемыкIуалэхуэу къыхэкIы-
щтыгъ, непэ ар дэтэгъэзыжы,
ащ фэдэ екIоллакIэр зэрэмытэ-
рэзыр бэмэ къагурыIуагъэу ыкIи



ащкIэ къысфэразэхуэу сыхаплъэ.
Къэлэмыр къэпштэнышъ,
пшъхъэ илъыр птхыжыныным
нахъ къин щыIэп. Ащ къы-
хэкIыкIэ, непэ гъэсэнныгъэм, на-
укэм фэгъэгъэгъэ цыфхэм къи-
нэу альэгъурэр зэхэтшIыкIын
фае. Сэ сшъхъэкIэ ащ сыналэ те-
сэгъэты. ЩыкIагъэхэм ащыщ
компьютерхэр икIуэ фэдиэу
зэрэтимылэхэр. Ау непэ бюдже-
тым илъ ахъшэр зэримыкIурэр
къыдгурэIошъ, ащкIи пашэхэм
зафэдгъэгъэныр къедгъэкIурэп.
Ар хэмытими къытфашIагъэр бэ.

— Институтым научнэ
IофышIэ тхьапша непэ
Iутыр? НыбжыкIэу на-
укэм зыщыIэныгъэ гъогу
езыпхыхэрэм япчъагъэ
хэхъоу пIон
плъэкIышщта?

— Научнэ IофышIэ 78-рэ тIи,
ау адрэ къулыкIушIэхэри къы-
дхэкIэплъэтэжъхэмэ, зэкIэри
нэбгыри 100-м къахъэ. Гукъау
нахъ мышIэми, наукэм къыхэ-
хъэрэ ныбжыкIэхэм япчъагъэ
мэкIэ дэд, тилахэп Iломи ухъ-
укошщтэп. Зинаучнэ IофшIагъэ
къэзыушыхъатыжынын фэе ныб-
жыкIи 10 фэдиз тIи, ау ар къа-
дэхъун Iоу слыгътэрэп. Сыда пIо-
мэ научнэ диссертациер къэушы-
хъатыжыныным пае ахъшэшо
ищыкIагъ, тиныбжыкIэхэм ялэ-
жъапкIэ инэп. Джащ фэдэу ап-
шъэрэ аггестационнэ комиссиер
(ВАК-р) зыхэплъэжырэ журнал-
хэр къыдагъэкIыныхэ, статьяхэр
къыхаутыныхэ фае, ащи ахъшэ
макIэп пэIухъащтыр. Бэмэ ядис-
сертациехэр хъазырхуэу щыIыгъ.
Гугъэ закъоу мыщкIэ щыIэр зы-
горэ ахэм IэпыIэгъу къафэхъу-
ныр е ежъхэм ахъшэ аугъоиныр

ары. Гухэлъ шъхъаIэу непэ
тилэхэм ащыщ дунаим щагъэф-
дэрэ бзэ шъхъаIэ 50-мэ ягъусэу
адыгабзэкIэ тхыгъэхэр Интерне-
тым къыдгъэхъанхэ амал тилэныр.
Мы программэм ухъхъаныр къин
дэдагъ. Дунаим бзэ мин заулэ те-
тэу къалъыгъ, ахэм ащышъу ти-
ныдэлъфыбзэ мыщ зэрэхагъэу-
цагъэр гъэхъэгъэшхокIэ плъы-
тэн фае. Респуб-
ликэм адыгъу
исыр макIэми,
тилъэпкъэгъу
миллион заулэ
Iэжыб къэралхэм
зэрашъыпсэурэр
ары IэубытIуэу
тшIыгъэр. Мы
программэм ты-
хъхъанымкIэ ти-
щыкIэгъэ ахъшэр
АР-м лъэпкъ Iоф-
хэмкIэ, Iэжыб
къэралхэм ащып-
сэурэ тилъэп-
къэгъухэм ады-
ряIэ зэпхыны-
гъэхэмкIэ ыкIи
къэбар жъугъэм
иамалхэмкIэ и
Комитет мы ма-

фэхэм къытIушщышщт.
— Учреждением тапэкIи
хэхъоныгъэхэр ышIын-
хэм пае сыда джыри
шIэгъэн фаехэр?
— Джыри кабинети 10-м мы-
нахъ макIэу тищыкIагъ. Наукэм
пылэ цыфым изакъоу, зи пэры-
охъу къыфэмыхъоу Iоф ышIэн
амал иIэн фае. Ащ фэмыдэ дэ-
дэми, зы кабинетым нэбгыри
2—3 нахъыбэ чIэмысэу тшIын
фае. Ауми, типшъэрылхэр дгъэ-
цэкIэнхэмкIэ амалышIухэр тIэ-
кIэлъых, ащкIэ Темыр Кавказым
ит нэмыкI шъолъырхэр къытэ-
нэцIых. Урамэу Гоголым ышIэ
зыхъырэм тет тиунэу N 8-м
гъэцэкIэжыныхэр етшIылэхэмэ,
тиIофышIэ нэбгырэ 15 фэдиз
чIэдгъэтылхъан тлэкIышщтыгъ.
Ащ фэшI унашъхэр зэблэтхъун,
дэпкъыхэр дгъэпытэнхэ ыкIи
унэр къэзыгъэфэбэшт котел къэт-
щфын фае. Ащ пэIухъащт ахъ-
шэу къытфатIупщыгъэр мэкIэ
дэд. АР-м псэолъэшIынымкIэ
иминистрэу Валерий Картамыше-
вым ищыфхэр къыгъэкIонхэшъ,
унэм изытет зэрагъэшIэнэу, гъэ-
цэкIэжыныхэм апэIухъащт мыл-
кур зыфэдиэзыр къалъытэнэу
къытиIуагъ. Ащ ыуж ар про-
граммэ горэм хагъэуцонэу
АР-м и Правительство зыфэд-
гъэгъэшт.

— Учреждением тапэкIи
хэхъоныгъэхэр ышIын-
хэм пае сыда джыри
шIэгъэн фаехэр?

— Учреждением тапэкIи
хэхъоныгъэхэр ышIын-
хэм пае сыда джыри
шIэгъэн фаехэр?

— Учреждением тапэкIи
хэхъоныгъэхэр ышIын-
хэм пае сыда джыри
шIэгъэн фаехэр?

— Чымырэ ошъогуырэ зэрэ-

зэпэчыжъэхэм фэд Iломи ухъ-
укошщтэп. ГушъыIэм пае, тикол-
легэхуэу Къэрэщэе-Щэрджэсым
щыIэхэм зафэбгъазэмэ, тэ тиин-
ститут Iутым фэдиз ахэри мэхъу.
Ау мы аужырэ уахътэм тэ тифоф-
хэр нахъышIу хьугъэх. Джащ
фэдэ къабз Къэбэртэе-Бэлъкъа-
рым, Москва, нэмыкIэхэми зыд-
гъаппшэмэ. Iоф тшIэн тIомэ,
зэкIэри тIэкIэлъ.

— ЛэжъапкIэм
ылъэныкъокIэ Iофхэм
язытет сыд фэда?

— Урысыем инэмыкI шъо-
лырхэм гурытымкIэ къащахы-
рэм фэдиз тэ тилэжъапкIэ. Ау
мы лъэныкъомкIэ къахъшъырэ
институтхэри щыIэх. ГушъыIэм
пае, Къэбэртэе-Бэлъкъар Респуб-
ликэм щыIэ институтыр Урысы-
ем шIэныгъэхэмкIэ и Академие
исистемэ хагъэхъажыгъ. Ащ
ишIуагъэкIэ ащ иIофышIэхэм
ялэжъапкIэ лъэшэу къыдэкоягъ,
анахъ макIэу къэзыгъахъэрэм
сомэ мин 20-м къахъэу къехъы.
Ахэм талъытыгъэмэ, шъыпкъэ,



тиIофышIэхэм ялэжъапкIэ инэп.
Ау тыгъыным е тытхъаусхэным
тиIоф тетэп. ЗэкIэми къыдгу-
рылон фаер зы — республикэм
ежъ-ежырэу тилэжъапкIэ къы-
Iэтын фитэп. Ау бюджетым емыш-
Iыгъэ IэпыIэгъукIэ ишIуагъэ
къытигъэкIын ылъэкIышщт. АщкIэ
республикэм ипашэхэм альэки
къагъанэрэп.

— Адыгеим ежъ иакаде-
мик иIэ хьугъэ. Ащ сыд
фэдэ мэхъанэ иIэу о
плъытэра? Республикэм
инаукэ хэхъоныгъэхэр
ышIынхэмкIэ ишIуагъэ
къэклонэу олыта?

— АР-м и Лышгъхъэу Тхьа-
кIушынэ Аслъан гъэсэнныгъэмкIэ
Урысые Академием иакадемик
зэрэхъугъэм республикэмкIи,
тиадыгъэ лъэпкъыкIи мэхъанэшхо
иIэу сэлъытэ. Типащэ статусы-
кIэу иIэ хьугъэм ишIуагъэкIэ
Iофыгъуабэ зэшIотхын, наукэм

ылъэныкъокIэ къэуцурэ гумэкIы-
гъохэр дэдгъэзыжыныхэ, тиамал-
хэм нахъ заушъомбгъун ылъэ-
кIышщт. Мыщ дэжыым пшъэрылъ
шъхъаIэу къэуцурэр Урысыем
иакадемическэ структурэхэм ти-
институт ахэгъэхъэгъэныр ары.
Гъэсэнныгъэмрэ наукэмрэ ягумэ-
кIыгъохэр АР-м и Лышгъхъэ
дэгъоу ешIэх, амалэу щыIэмкIэ
IэпыIэгъу афэхъу. Тиинститут
гъэцэкIэжыныхэр щэкIофэхэ
ТхьакIушынэ Аслъан пчъагъэрэ
тадэжъ къэкIуагъ, псэолъэшI
IофшIэнхэр зэралъыкIуагъэхэрэм
защыгъэгъозагъ, зымыгъэрэзэгъэ
чIыпIэхэр къыхыгъэщыхъэзэ, уч-
реждениер нахъ дэгъоу, нахъ да-
хъу зэрэзетэдгъэпсыхъащтым
тыналэ тыригъэтыгъ. Ащ фэдэ
фыщытыкIэм тэ тегъэгъушхо,
ыпэкIэ тылкъыкIотэным тыфе-
узэнкIы.

ТХЪАРКЪОХЪО Адам.
Сурэтхэр Iэшъынэ Аслъан
тырихыгъэх.

Лъытэ-
ныгъэ ин зыфэ-
тшIырэ тынэ
лъанIэу Нэфсэм!

Тинэнэжъ класэу,
Нэфсэм!
Непэ уимэфэки мафэ пае
тыпфэгъушIо!
Уилъфыгъэхэм яхъар
плъэгъоу,
Насыпыр, гушIуагъор
къыпелэу,
Уипсауныгъэ къыкIи-
мычэу
Илъэсыбэрэ ташъхъагъ
уитынуэ тыпфэлъаIо!

УикIалэхэмрэ
уинысэхэмрэ ыкIи
уикъорылф
цыкIухуэу КIэсэбэжъ
Хъазрэт, Тимур,
Марианна,
Байзэт.



ЛЪЭГЪО НЭФ



ГЪУКІЭЛІ Нурбий

Тверской бульвары

Гъэпсэфыпэм дэт пхъэнтэклум,
Шылэ мазэр кызыдтес.
Бгыпэм уехмэ зэхъапэм,
Цыфхэр шъэфэу шызэхэс.
Джэрз гъэчыгъэм хэшлыкыгъэу,
Палор кыбымклэ шэгыгъэу,
Зиэгыгъэу мыжъо лъагэм
Мэгупшысэш тхаклор тет.

Лъэдэкапэм къэсы абэр,
Зэтэдэгъэу лужуэ клакор,
Зыритыгъэу лъапэм тет,
Инэплэгъэу Іэгыгъэу шыт.
Къэлэмышэр хъацыкуальэу,
Жыбгъэ чыпэм шэгэрэгъэу.
Шъуатэм ибжъэ ыІэгыгъэу,
Кысфэгъэу огур къэплэ.

Сыкыоплэ, сыгу кыюкы,
Осым шъхъапцэу укыхэкы.
Гъэпсэфыпэр непэ нэкы,
Ос фыртыр мыжъом екы.
О дунаир пшысэ пшыгъэу,
Укыхэплэ шъхъэр Іэгыгъэу.
Сэ клэлэгъур сыгу кыкыжы,
Хым иныжъэр кыхэкыжы.

Шыт чыгаеу къэбгъэкыгъэр,
Дышгъэ пшъэхъоу ешэкыгъэр.
Псыхъо гуашэр кыхэкыгъэу,
Дышгъэ мажъэм ышъхъэ режы.
Чэтыужыр пшысэм хэтэу
Дэклогъэу пшъэхъоу тетэу.
Гъэшлэгъонхэр мэзым шъхъу,
Пшысэм Іэлхэр шэгэсжы.

Кымы-сымыр зэщигъакъоу,
Шхончыр чыжъэу кышыуагъ.
Тхаклор ышъхъэ ефэхыгъэу,
Псыхъо ныбэм кыдэфэгъ.
Лыгъэ напэм лъыр кыпчъы,
Осы фыжыр пшыжъэу мэгъы.
Аужырэу джы мэгъжы,
Лыкыгъэу гъашлэм кыкылэгъэу.

Шъхъарыкыгъэ усаклор гъозыр,
Шъхъарытыгъэ Іэзаклор гугъэр.
Огур шлунклэу кыфэхыгъэ,
Дунай хъафыр ыухыгъэ.
Іэпызыгъэ ишхонч усаклор,
Зэпкыгъэ кылэмыр шъхъаклор.
Пцашлор бгъэгур пхырижыгъэ,
Ипчыналэу зэпкыгъэу.

Дышгъэ пшъэхъоу зэпызыгъэм,
Тет чэтыр шыгъошагъэу.
Огу зэлагъэу пшъэсы хъугъэм,
Кыхъэнагъэ нэфылыр бжыгъэу.
Дышгъэ палор шъхъащыуагъэу,
Тет иныжыр бгым кыкылагъэу.
Іэнылэ чагъэм кылунагъэу,
Мэгы ныор клэгъожыгъэу.

Джэрз гъэчыгъэу улыныгъэу,
Шхуантлэу Іэпсыр кычъэхыгъэ,
Пшъэхъур гъашлэм зэпкыгъэу,
Мыжъо сыныр ыхъокыгъэ.
Цыф Іэгыгъэу бгъэлэплагъэр
Мэгупшысэш кыпкыларэу.
Укыдэгъушэ усэу стхыгъэм
Пшъхъэ уфагъэу пчэгум уит.

Гъашлэу тилэр осым фэд,
Ау зыткыжыкыгъэу тызэфэд.
Шэр мыохъоу кытефагъэ,
Дышгъэ клэнэу кытфэнагъэ.
Ау шагъашлэу шалэгыгъэу
Хэти фаеп мыжъо лъапэ.
Рахъожынып а лъэганлэм,
Осыр тизэу ситысыплэ.



ГУТИЭ (ДЗЫБЭ) Саният



ыгъэулауэу, плэ шлоим зэрэнэ-
сэу ар чые пытэм риутыжы-
щтыгъэ. Пашэ унэ кыгъэм плэж
цунтхъафэр, набгъом фэдэу, шы-
зэхыщыгъэу хэлъыщтыгъэ.
Гъаблэмрэ утын хылыгъэмрэ клэ-
чаджэ яхъулауэу, клэлэцыкыгъэу
гулалэу янэ лъыплэгъэу. Ларисэ
аркыр клэлымэ хылыгъэу
нэмыІэми кыІэкылыгъэу

гъэу кысыгъэ. Аркымы делэ ышлыгъэ
бзылфыгъэм ар кызылэгъэу, «ы-ы-
ы, ушыса, хъэ шыр, класэ хъугъэш,
чыежэ, умыдэгъашу» ыІуи, пхъэн-
кыпхъэр сабыІ цыкыгъэу зыхэс хъэдэ-
ныжъэм ахидзэгъэ. Пашэ огъум зыщы-
ухъумэнэу игъо ифагъэл, кыцэ-пцэжъэу
ынэгъу кыкылэгъэу ыкышъоу кы-
цунтхъагъэм бжыбжъэу узым зэри-
гъэтхъожыгъэ. Ау гыгъэп, ыцэл пы-

ерагъэу зыІэпиуты, унэм илэгъэу. Ау
губжым зэкыгъэплыхъэгъэ ны мэхъа-
джэр ыуж ихы кыубытыгъэ ыкы оным
лпыпидзжыгъэ. Пашэ икуо макъэ ягъу-
нэгъу Зинэ кыгъэгъэу.

— Пэхэр пыгъуыгъэу сэлэгъэу,
уиделагъэу тфэмщэжыгъэ, — ыІомэ,
Іупчъапчъэу аркымы зынэхэр кыты-
рыргъэхъогъэ бзылфыгъэм сабыр
тырихыжы, пытэу зэриубытылагъэ,
етланэ ны утэгъагъэм кыфидзжыгъэ,
— сэлэ сэ кыосшэгъэу, оц фэдэ
цыф клэдыгъэ сабыІ иІэнэу ифэгъау-
шэп. Некы, цыкыжыгъэ, мыщ о уилоф
дэлъыжъэп, — клэлэцыкыгъэу ыІапэ
ыІыгъэу цагум кыдыщыгъэ.

— Еу, еу, зегъэхъ, а емынэр зылухъан
хъэжъу шырыри санэІу ищ нахыбэрэ
сэмыгъэлэгъэжыгъэу! — Ларисэ Іуп-
сыр кыІуутхыгъэ кыкылэгъэжыгъэ,
ыгъотымэ дэгъоу зэрешъоштыгъэм
ихъопсагъэ Іупсыр ычынышъэ кыты-
рыргъэлэгъэжыгъэу унэм ихъажы «хъа-
кыгъэ» якъэклогъэу нэс зыгъэгъэжыгъэ-
нэу плэм хэфэжыгъэ...

Зинэ ыІэгъэ Пашэ клэлэу унэм кы-
зехъажыгъэм, ишъхъэгъэу Андрей
кызыщылыгъэ кычъэлэгъэ. СабыІ цы-
кыгъэу ынэгъу зэхъуыгъэ кызылэгъэу,
бжымыр зэкыкыгъэу, шызыр кы-
зэрэкыгъэжыгъэу пымылэгъэу унэм
илэгъэу. Ларисэ зэрылэ унэм зехъэм,
адрэр пытэу чыещтыгъэ. Ылэгъэу-
гъэм ыгу зэкыгъэплыхъэгъэу Андрей
плэм ечаллі бзылфыгъэу ешъагъэр
кызыщылыгъэу, хъугъэр кыгуры-
мыІэгъэу зэ-Іо жэхъагъэ.

(Джыри кыкылэгъэжыгъэу).

Непэ адрэ мафэхэм афэдэп — тыгъэ-
ри нахъ шлэгъэ, уашъори нахъ шхуантлэ,
бзылхъэм нахъ жынчэу ордэ кылау, ау
зэкымы анахъэу нэм кыкылэгъэу са-
быІ нэплэгъэу пчъагъэ, гугъапцэу агу
цыкыгъэу зэІызычэрэр афэмыгъэ-
былэгъэу, пчъэмклэ зэрэгъэжыгъэу ары...
Непэ клэлэцыкыгъэу ибэхэр зычІэс унэм
сабыІ зымыІэ зэшъхъэгъэу кы-
кыгъэу. Кылэцыкыгъэу ашыщэу аш-
тэгъэу джыри зымы ышлэгъэу, ау нэб-
гыр пэпчэ ежыр арэу кыхъащыщтыр
ицхъэ телъ...

Пашэ исабынгъэу шыщэу кышлэ-
жырэр маклэ. Ынэгъу клэгъэу зыптыр губ-
жыр зыкыгъэу янэу Ларисэ ынэ мэхъэ-
джитлэу ары. Ны ешъауаком ичэфыгъэу
сыхъатхэм сабыІ зэриІэр шыгъушъэ-
жыщтыгъэ. Ешхэ-ешъо зэпымыжыгъэм

шыгъуыгъэу чэщ хъуштыгъэу, ау адрэр
кымыжыгъэу нэф ошъыгъэу чыещтыгъэ.
Ныр шлэгъэу кызырэмнэхъэщтыр
кызыгурыгъэу, ешъауаком кылы-
жыгъэу кыпшыгъэу-лэгъэу джыжы-
гъэхэмрэ хылыгъэу шкъоихэмрэ Пашэ
гузэжъэу кыгуыгъэу, ипшъхъагъэу
чыгъэбылхъэщтыгъэу, джыры мэфэ
ренэм ышхынэу илагъэу. Пчыжъэм,
зэрихъэу, янэ ешъогаеу нэбгыритлэу
гори игъэу унэм кыхъажыгъэу. Пашэ
земылэгъэу, пхъэнкыпхъэу цунтхъэгъэ-
жъэу джэхашъом телъыр кыпхъуати
куагъэ:

— А хъэ лэгъэ, тыдэ кышыплэгъэу-
цухъэра?!

Ларисэ ынэхэм лъыр кыателэгъэу
унэ клэцыр кызыпшыгъэу. Пашэ
цтагъэу, зи кыфэмылэгъэу икы-

тэу зэтыриубыты, нэпсхэр ерагъэу чым
рифыххэу, ыгупэ дэпкымы фигъэу
джыри нахъ куоу хъэдэнхэм захигъэ-
былхъагъэ.

Пчэдыжыгъэм, адрэ мафэхэм афэдэу,
Пашэ мэлэклэу лэгъэу кыушыжыгъэу. Янэ
зыдэщылыгъэу плэгъэу, кыушыным
цыгъэу, ынэхэр телъызагъэу клэгъэу
цысыгъэ. Шынэу хъэдэнхэм кыхъапшы,
янэ зыхэлэу клэгъэу кыкылэгъэу. Мыщ
дэжыгъэм бзылфыгъэу кыт-
хыуагъэ.

— А хылэгъэу хъун, унэхэр кы-
Іэгъэу, кыкылэгъэу! — ыІуи, са-
быІ цыкыгъэу шысым ошлэ-дэмышлэу
кыжэжыгъэу, ар имыкыгъэу, кытхъуи,
иджэнабгъэу пытэу Іэ лэгъэу кыу-
быты, адрэмклэу огъу инхэр кы-
рихъэу ригъэжыгъэ. Кылэцыкыгъэу янэ

ЛЪЭГЪО НЭФ



ЛЪЭГЪО НЭФ



Адыгэх ыкӀи ащ рэгушхох

«Сыадыг ыкӀи ащ сырэгущох» зыфилорэ зэнэ-кьокъоу «Адыгэ макъэм» зехищакъэм изэфэхьы-сыжхэр къэнэфагъэх.
Республикэм игурыт еджапӀэхэм гъэсэнэгъэ ащы-зэзыгъэгъотырэ кӀэлэцӀыкӀу нэбгырэ 60-м нахьы-бэмэ ялофшлагъэхэр къытфагъэхьыгъэх, ахэм нэбгыритф зыхэхьэгъэ комиссием хэтхэр яджа-гъэх, аулӀэкӀугъэх. Гуманитар ушэтынхэм апылӀ институтэу КӀэрэщэ Тембот ыцӀэ зыхьырэм иучӀэнэ секретарэу Тэу Нуриет, АКЪУ-м адыгэ филологи-емкӀэ икафедрэ идоцентэу, шӀэныгъэхэмкӀэ кан-дидатэу ХьамырзэкӀо Нуриет, «Адыгэ макъэм» илофшӀэхэр комиссием хэхьагъэх.



Къыхэгъэщыгъэн факъ, ӀэшӀэхыгъэп зигугъу къэпшӀыгъэ сочинение пчӀагъэм уеджэныш, анахь дэгъухэр къахӀпхын-хэр. Сабый пстэуми агу ильыр нахь ӀупкӀэу, нахь зэхугуфкӀыгъэу къызэ-рэралотыкӀыштым пылӀыгъэх, адыгэмэ ятарихь, яшӀэн-зэхэтыкӀэхэм, яхабзэхэм якъӀотӀэн зыдезыгъэхьыгъэхэри къа-хӀыгъэх, усэ цӀыкӀухэри, ныбж зилӀхэм нахь игъэкӀотыгъэхэри, зэхалъхьагъэх.

Зянэ-зятэхэр, зикӀэлэгъаджэхэр, кӀэ-кӀэу къэпӀон хъумэ, нахьыжыӀохэр къызыдӀэлпылагъэхэри къахэгъэщыгъо-шӀоу Ӏофшлагъэхэр гъэпсыгъагъэх. ЩӀэч хэлъп, сабийхэр мы Ӏофыгъом ыгъэгум-экӀыхэу, къэбарыр къагъотэу, тарихь хъугъэ-шӀагъэхэм джыри зэ ахӀплъ-жыкӀэхэу адыгэу цӀыкӀухэр зерагъэлъы-хьуагъэхэм, нахьыжхэр яупчӀэжыгъоу Ӏоф зэрашлагъэм осэ ин фӀемышӀын плъ-кӀырӀп. Ары тилофтхабзэ мэхъэнэ шӀхьа-Ӏэу пхырышчыгъагъэри, ау текӀоныгъэр къыдзыхыгъэр бгъэнэфӀаным пае еж-ежырэу зигупшысэ къызыӀотыкӀи, лъэ-гӀпӀэ гъэнэфагъэм нэсыгъэм ар фӀэбгъэ-шӀошӀныр тефӀэ. Джащ фӀд къыхэдгъэ-щыгъэхэри. ГъэшӀэгъоныр — Ӏофшлагъэмэ уасэ афэзышӀыгъэ нэбгыритфымкӀи зэфэхьысыжхэр тшӀынхэу тызызӀокӀэм, анахь дэгъоу тӀытагъэу, тыналӀ зытеты-дзагъэхэр зетефагъэх. Ахэр зытхыгъэхэм ящӀыӀэныгъэ щыщ гукъэкӀыжхэу, хъугъэ-шӀагъэхэу адыгэ хабзэм, намысым япхы-гъэхэр агъэфедагъэх, ягупшысэхэр гъэ-шӀэгъонэу, узыӀопашӀэу агъэпсыгъэх. Джы ацӀэхэм шӀуащыдгъэгъозэн.

Къытфэтхагъэхэм аныбж зэрэзэф-шӀхьаф шӀыпкӀэм тыкыпкырыкӀызэ, купишӀэу ахэр дгошчыгъэх. АпӀэрэ купым хэхьагъэх анахь цӀыкӀухэу апӀэрэ — яплӀэ-нӀэрэ классхэм арысхэр. ЯтӀонӀэрэ купым хэтыгъэх я 5 — 9-рэ классхэм ашӀеджэ-хэрэр, ящӀнӀэрэ купым хэфагъэхэр я 9 — 11-рэ классхэм анэсыгъэхэр арых.

АпӀэрэ купымкӀэ мыщ фӀэдэу чӀыплӀэхэр дгошчыгъэх:

А I-р — Шъаукъо Хьазрэт, я 6-рэ Хьатыгъужыкъое еджапӀэм ия 3-рэ класс ис (кӀэлэгъаджэр — Шъаукъо Фатим).

Я II-р — Сихъу Хьамед, я 4-рэ Мам-хыгъэ гурыт еджапӀэу Андырхъое Хьусенэ ыцӀэ зыхьырэм ия 3-рэ класс ис (кӀэлэгъаджэр — Нэгъой Фатим).

Я III-р — ОрдӀн Батыр, я 4-рэ Мамхыгъэ гурыт еджапӀэу Андырхъое Хьусенэ ыцӀэ зыхьырэм ия 3-рэ класс ис (кӀэлэгъаджэр — ЛъэпцӀарыкъо Ма-риет).

«УсӀкӀо анахь цӀыкӀу» зыфилорэ лъэныкъомкӀэ къыхэдгъэщыгъэр я 2-рэ МыекъопӀэ еджапӀэм иапӀэрэ класс шӀеджэр Нэгъой Ренат (янэу Фатимэ илӀэныгъэгъу).

ЯтӀонӀэрэ купымкӀэ чӀыплӀэхэр:

А I-р — Талъэкъо Ислам, я 24-рэ Шынджы еджапӀэм ия 8-рэ класс шӀеджэр (кӀэлэгъаджэр — Талъэкъо Ра-зиет, ПлӀхъусӀжэ Къырымхъан).

Я II-р — Бракъый ДжӀэнэт, я 2-рэ Красногвардейскэ еджапӀэм ия 9-рэ

класс ис (кӀэлэгъаджэр — ОсмӀн Марин).

Я III-р — Гъогъо Чыназ, я 3-рэ Джы-ракъые еджапӀэм ия 9-рэ класс шӀеджэр (кӀэлэгъаджэр — КъэгъэзӀжэ Са-рет).

Усэ зэхалъхьанымкӀэ мы купым джы-ри зы апӀэрэ чӀыплӀэ шӀыдгъэнэфагъ. Ар зыхыгъэр — **КъэгъэзӀжэ Инвер, ар я 3-рэ Джыракъые еджапӀэм ия 5-рэ класс шӀеджэр** (кӀэлэгъаджэр — Къэгъэ-зӀжэ Са-рет).

Лъэныкъоу «ЛъэпкӀэ шӀульгъэу» зы-филорэр мы купым шӀыдгъэнэфагъ. АщкӀэ къыхэдгъэщыгъэхэр:

ДӀэрбӀ Батыр, я 7-рэ ДжӀдӀжэхьб-лэ еджапӀэм ия 6-рэ класс ис (кӀэлэ-гъаджэр — ГъонӀжыкъо Саид), **Хъут Суанд, я 9-рэ ОчӀпшы еджапӀэм ия 7-рэ класс шӀеджэр** (кӀэлэгъаджэр — Хъут Сусан).

ЯщӀнӀэрэ купымкӀэ чӀыплӀэхэр:

А I-р — Хъот Саид, я 4-рэ НӀэчӀэ-зые еджапӀэм ия 11-рэ класс иеджа-кӀу (кӀэлэгъаджэр — Хъатх Рим).

Я II-р — Гедыоджэ ДжӀэнэт, я 2-рэ Аскъэлэе еджапӀэм ия 11-рэ класс шӀеджэр (кӀэлэгъаджэр — УджыкӀу Сусан).

Я III-р — ХьӀэщӀтӀэ АйдӀмыркъан, я 35-рэ МыекъопӀэ лицеем ия 10-рэ класс ис (кӀэлэгъаджэр — Мамсыр Аза).

Мы купымкӀи джыри зы апӀэрэ чӀыплӀэ дгъэнэфагъ. **Усэ зэхалъхьанымкӀэ къа-хъыгъэр — БлӀгъоӀжэ Мурат, гума-нитарнэ-техническӀэ колледжэу Адыгэ къралыгъо университетым хэтым ия 2-рэ курс шӀеджэр.**

ЛъэшӀэу тигуапӀэу къыхэдгъэщыгъэр, мыадыгъэхэм, ахэм зэрадӀпсӀухэрэм ры-гушхохэрэр тимылъӀпкыгъэхэм къызэра-хӀкӀыгъэхэр ары. Лъэныкъоу «ЛъэпкӀэ зӀкъошныгъ» зыфилорэмкӀэ къыхэдгъэ-щыгъэх адыгъэхэм ядахэ зыуагъэхэу, ти-тарихь хэшӀыкӀ инӀэу фыряӀэр къызы-гъӀыгъыгъыгъэхэу къутирӀэу Шевчен-кӀэм ия 11-рэ еджапӀэ ия 9-рэ класс шӀеджэр **Кристина МарченкӀмӀэ я 6-рэ Хьатыгъужыкъое еджапӀэм ия 3-рэ класс ис Иракли ЧабукӀанирэ** (кӀэлэгъаджэр — Шъаукъо Фатим).

Джыри ӀофшӀэгъэ куп ягугъу къэсшӀы сшӀонгъу. Ахэр зӀрӀтхыгъэ закъор арӀп къызӀрӀхэдгъэщыгъэхэр. ШъуашӀэу тхы-гъэмэ къафаугупшысыгъэр ары анахъуу къызӀрахэщыгъэхэр. СурӀт кӀэракӀэхэр, чӀыплӀэу зыдӀыгъэхэм къаӀкӀухэу ахэр зӀ-рагъэфедагъэхэр, къызтегушӀыӀэхэрэм епӀсыгъэхэу зӀрӀщытхэр тыналӀ зытеты-дзагъэхэм ащышӀых. Лъэныкъоу «ЗӀрӀ-гъӀкӀӀэракӀагъэмкӀэ анахь дах» зыфилорэмкӀэ къыхэдгъэщыгъэхэр:

Кушъу Асиет, я 9-рэ ОчӀпшы еджа-пӀэм ия 11-рэ класс ис, Кушъу Амин, я 9-рэ ОчӀпшы еджапӀэм ия 10-рэ класс шӀеджэр, ТхьафӀшӀу Роман, я 9-рэ ОчӀпшы еджапӀэм ия 10-рэ класс шӀеджэр (щымы якӀэлэгъаджэр — Пы-датъкӀо Рим), **ХьӀэщӀтӀэ АйдӀмыр-къан, я 35-рэ МыекъопӀэ лицеем ия 10-рэ класс ис.**

Къыхэдгъэщыгъэ пстэуми ахъшӀэ шӀу-хьафтынхэмрӀэ щытхъу тхыльхэмрӀэ непӀэ яттыжышӀытх, ЛъӀпкӀэ тхыльеджапӀэм щыкӀошт ӀӀнӀэ хъураем ахэр шӀыдгъэ-шӀоштых.

Мы зӀнӀэкъокъур аужырӀштӀп, илъӀэс кӀэс зэхатшӀэзӀ тшӀышт. СурӀттехыныр зикӀасӀхэм апаий мыгъэ зӀнӀэкъокъу ред-гъӀэкӀокӀышт.

КӀэухым редакцием, комиссием ацӀэ-кӀэ къыхӀзгъэщы сшӀонгъу — мы зӀнӀэ-къокъум хэлӀжыгъэ пстэуми лъэшӀэу та-фӀраз агу етыгъэу тилъӀпкӀэ къызӀрӀ-фӀтхагъэхэм, ащ зӀрӀщышӀхэр зӀрамыгъэ-гъуашӀэрэм апае. Ащ фӀшӀӀ зӀкӀэ къыт-фӀтхагъэхэм, ахэр езыгъаджӀэхэрэм рӀэ-зӀныгъэ гушыӀэхэр афӀтӀэгъазх. ТызӀрӀ-адыгэм тырӀэгущохфӀ тинахьыжхэм яшӀӀжӀ дгъӀӀӀӀӀӀӀӀ, кӀӀокӀошт уахъти тилӀшт.

МЭЩӀӀӀКЪО Саид.



ШӀӀКӀО Абрек



Усэхэр

ГъэшӀэгъонба!

БӀшӀагъэу тимылӀӀжэ бгъэнышхьӀэ унӀэр СипкӀыхьӀэ хэтӀэу чӀыцӀыр исӀэхь.
Щагоу тилагъэм ипчӀэгоу псынӀэр,
НанӀэ псы чӀыӀэр ащ къысфырехы.

Мары нӀнӀӀжы, тӀтӀӀжы псаухэу,
ЧӀэты-тхьачӀтхэм шкӀуныр араты.
ТыбылымышхьӀэхэр зӀгъусӀэхэу,
ШӀофым къыкӀыжхьӀэхэу хӀгъуашхьӀэм Ӏоты.

ЗӀпырӀрӀп сипкӀыхьӀэ, нахь лъӀкӀуатӀэ:
Тет шӀхьангъупчӀашхьӀэм
остыгъэ пӀнӀшӀур,
СинӀнӀӀжэ пхӀэр хьакум кӀегъӀкӀуатӀэ,
СитӀтӀӀжэ кӀелукӀы нарт орӀдышӀор.

ТиунӀӀжэ сабыибӀэу тисыгъэр
ЗӀранӀугъэ кушӀэр пчӀӀэкъуахэм къот.
ПхӀӀӀӀӀӀӀӀӀ ыбгъукӀэ пылӀагъэр
ӀутӀӀӀнӀ нӀмазлыкӀ — гухьарӀр бӀэу ит.

ТихьаблашхьӀэ тетыгъэ кӀыц зӀкӀужышӀым
ОтӀэ тео макъэр къычӀӀӀукӀы.

Бзылфыгъэ лӀжыакӀохэр пчӀдыжышӀым
ЗӀрӀгъӀчӀфхэу губгъом зӀлӀыдӀкӀы.

ГъэшӀэгъонба блӀкӀыгъэ цылакӀэр
СипчӀӀӀушхьӀэ сьидкӀи зӀрӀлумыкӀрӀр!

Бжыхьэ ошх

ПӀцӀхэр лъатӀэу огуи цызӀдӀжӀжышӀым,
Бжыхьэ ошхым елӀэсыхьӀэх чыгъхэр.
ТхьӀӀӀ гъоӀжхьӀэр жыы чыӀӀэм рехьы-жыӀжӀэ,
ЗӀлӀӀыбыхь кӀӀэрэу лъӀкӀо кӀыхьӀэхэр.

Бжыхьэ ошхым гъогухэр зӀлӀетхьаӀкӀыхь,
КӀӀӀхэм нӀпкышхьӀапсӀэу псыр адӀлӀадӀэ.
КъоджӀдӀдӀсхэр нахь макӀӀэу зӀӀокӀӀхь,
Губгъор ижыукӀыгъэу зӀпӀыды.

ЧӀэми мӀэли хъупӀэр зӀлӀабгъынӀэ,
Щагуи дӀтхэу дӀжы ахэр алыгъыхь.
Ау лӀжыакӀор хъурӀп нахь шӀхьахынӀэ —
БӀэу гухӀлӀи гугъи зыдӀыгъыхь.

Бжыхьэ ошхым елӀэсыхьӀэх чыгъхэр,
ЗӀлӀӀыбыхь кӀӀэрэу лъӀкӀо кӀыхьӀэхэр.

Гум къечъыхьэ

Гум къыкӀухьӀэрӀп — гум къечъыхьӀэ,
Гур зынӀсрӀм гъунӀэ илӀп.
ИлъӀэс чыжыӀхэр зӀрехьӀэ,
НепӀэр мафӀэр фӀэузӀнӀкӀрӀп.

ЗанкӀи, къуащи зӀрегъафӀэ,
ГушӀуи, губжси цызӀблӀӀкӀы.
ЩыӀӀыныгъэр дыдӀжы, хафӀэ —
Гум а пстӀэр кӀехьыльӀкӀы.

О гу цӀыкӀоу къэчъыхьӀалӀэр,
БӀзӀдӀжӀэ-надӀжӀэмэ зацӀыдӀзый!
ЕпхьыжыгъӀэу о птӀель хьыльӀэр
ПфӀзымышхьӀэр умыгъӀпый!

МакӀо уахътӀэр къытӀэмдӀӀоу,
СӀӀо, диштӀэу сигузӀхашӀӀэ:
— ГушӀыӀӀэ Ӏае сӀмыгъало,
Мыхъун горӀэ сӀмыгъашӀӀэ!

Гум къыкӀухьӀэрӀп — гум къечъыхьӀэ,
ИлъӀэс чыжыӀхэр зӀрехьӀэ.
Сыгу фӀӀӀӀ сӀ шӀу ышӀӀӀнӀэу,
Цыф лызыр зӀхишӀӀӀнӀэу!

Тхьагъо Ӏоф пшӀӀэныр

Гъотыгъуае сьидигъуи ӀофшӀӀэныр,
ХьылӀаломи, ищыкӀагъ уфӀежыӀныр.
ПчӀдыжэ тыгъэр огуи нахь къӀекӀуатӀэ,
СигъӀэушхоу ар сӀ къыздӀкӀуатӀэ.

КъезгъӀкӀурӀп пкӀӀӀнӀӀэу уыцысыныр —
Ащ нахь дӀгъу уахътӀэм удиштӀэныр.
ӀофшӀӀэным пкӀӀӀӀӀӀӀӀ кыдӀдӀсты,
ШӀӀыныгъи къулаий ащ къысеты.

ӀутӀӀур лъӀш — къушхьӀэр агъӀкӀуатӀэ,
ӀӀужыырым Ӏоф нахь лъӀкӀуатӀэ.
АлӀӀӀӀ хъурӀп цыфхэм армӀӀур,
АудӀжӀгъу ахэм гъакъ-дӀжӀсӀрыор.

Гум цыц узӀсӀрӀэ сӀнӀхьӀатыр —
ФызышӀокӀӀӀ напӀэр ыӀӀыныр.
ПсынкӀӀӀӀӀӀӀ уиӀоф бгъӀӀӀӀӀӀӀ —
Ауми тхьагъо уфӀӀорышӀӀӀныр!



ЛЪЭГЪО НЭФ

ХЪАУДЭКЪО Шыхьамыз

Жэбзэ дахэм блэр гъуанэм кыырещы

Мыхьамэт-Джэрые иунэгъо фэло-фашлэхэр, хызмэт мэкъумэщ йофыгъо зэфэшхьафхэр зезыхьэхэрэ цыфхэм Къэнтатэ гоцэшхор зерафыштыр нэмык шыпкхэу тэлэгъу. Ежхэмр ахэмрэ чыплэу зэрытхэр «зэрэ-зэфэмыдэхэр», ячылпэ зэритынхэ фаер, ар зышагъэгъушпэ зэрэмыхуштыр агурегъао. Ариуагъэр зэрагъэцаклэрэм гъунэ лъефы, ар зышыгъушпэрэм зыдырегъэшлэжы, ау зэклэми зафэу, шхьадж кыылэжыгъэм диштэу, адзекло, ищыкхэу гуклэгъуи, шъэбагы, гурэбагы апегъохы. Зифэшъуашэр унагъом шыц шыпкхэм фэдэу кыгъэгъунэн елэкхы, мыхъун гушыи кыаригъэлэштэп, нэмык шлэпхаджкхы кыапыгъэгъокхыштхэп.

Ахэм ащышх фэкълэ Шъэуаерэ джэхэштотет пшъэшэ ибэу Сисурэрэ. Пури ныбжыкх дэдэхэу Джэрыехэм яунагъо кыахыгъэх, шаплугъэх, шалэжыгъэх, унагъом шыцхэм афэдэх, ау чыплэу зэрытхэр ащыгъушпэрэп, Джэрыехэм зэрыцыфхэр зыдашлэжы. Шъэуае Мыхьамэт-Джэрые тыдэ кыуагъэми кыгъу зэпыт, кыегъэгъунэ, Сисурэ Къэнтатэ дэжъ шы.

Адыл-Джэрые, цыкхуэ, иакхыл темыфэу, фэкълэ афэгъэхыгъэу «ахэр тэ тыцыхы» — зело, Къэнтатэ ар фидагъап, шъэжыем егыи: «Джынэкъэуж угу илгыр фэкълэ яплуалэу зэхэсэмыгъэх. Ахэр тиллакъо кыхэмыкхыгъэхэми, нэм клэтыр псэм фэд зэрало, тыцыхы хуужыгъэх». Къэнтатэ ипшъашэм фэдэу Сисурэ шлу елэгъу, «А Сисур, а сипшъаш, — ылозэ, дахэу гуклэгъу хэлэгъу дэгущы. — Утипшъаш ыджи, утипур ыджи, арэу хъунэу Тхэм бугыхъахэу кычлэкхы, нан йозэ, кысаджэзэ шы» рело.

Къэнтатэ ицфыгыгъэ ины, игулыгъэ лъагъ. Бзылфыгъэ шъэбэгъэ-гуклэгъубэ зэрэхэлыгъэм фэдэу кызэкхэмкхыжы хуулыгъэ шэн пытагъи хэлэгъу. Лыгъэнчэ, цыфыгъэ нэпцлэ зеклуахэр зишэнэу, тыгъокло-цунтхаклоу, уклаклоу Бамбэт Сисурэ ебэни зеушхьаклэм, ащ фэдэ цыфыгъэнчэ псэуклэр Къэнтатэ фиэгъэгъу: ежыри аригъэушхьаклуыгъ. Егъашлэми бзылфыгъэ имышыкхэжыгъэнэу аригъэшлэгъу...

Джауштэу Мыхьамэт-Джэрые зеклодылагъэр Къэнтатэ ипшъашэм фэдэу шлу ыльэгъуштыгъэ Сисурэ цыфыгъэнчэу кызыдэ-зеклом, ар кызыушхьаклугъэ нэпэнчэ бздэжашлэр ыгъэпшынагъ: «Тыл зыгъэузырэм ыл дгъэузыжышты» — ело. Ащкхэ узы-

шлокхы умылэкхышт клочлэ лъэшрэ кызэкхэмкхон пытагъэрэ кызыжыгъагъ.

Къэнтатэ гуклэгъу хэлэгъу зэрэ-зеклоштыгъэр кыаушхьаты игушылэхэу «Нанэкхэ кысадж, Сисур, сигопэт» зэрэрилоштыгъэми. Джащ фэдэ фыштыкхэ фырил фэкълэу Шъэуае: «Икхун, Шъэуай, икхун, сиклал, узэрэхэтыгъэр, кыздэбгъэзэжыгъэр уиун, уицагу, уиджэ-ныкхэ машу... Сисурэ фэдэу ори укхытхэтэджагъ, тигушлуагъо уигушлогъуагъ, тигуклае уигуклэжы».

Шъэуаерэ Сисурэрэ кыаху-лагъэр, ахэр чыплэ кыинэу зэрыфагъэхэр кыгурэлэ, ишлуагъэ аригъэкхы шлоигъу игушылэ ушхыхэмкхы игъэспэтхыдэ мыушхьажыгъэхэми, иакхыл лушыгъэкхы. Шыцхыгъэ гъогум ахэр зэгъусэхэу зэдытыригъахьэхэ, унагъо зэдаригъашлэ шлоигъу. Ары ыужым зэрэхуэгъэ шыпкхэри.

Шъэуае кызэкхыдзэм кыулы-кыу шышлэнэу зыгъазэмэ зэрэ-шлоигъомкхэ Къэнтатэ Хъан-Джэрыерэ упчлэжыгъэу кызы-шыхэм, ар икхуэ узэгущысэи йофэу зэрэщытыр, зэрэмыпсын-клагъор кыгурылозэ, Къэнтатэ гумэкхы ымакхэ кыхэщэу кы-риуагъ: «... Къэзэкхэмэ гуджэ уапэлэгъэнхэм ахэм ядзэ ухэ-тынымрэ зэфэдэп, Шъэуай... Пуагъэм, гухэлэгъу пшлэгъэм джыри зэ егущысэжэ, укхыт-кырыплэгъу зыхэмыгъэуку, тэ а гъогум бэшлагъэ тызетхьагъэр. Сынахыжыи, ащ ыкхуи (Мыхьамэт-Джэрыерэ) ащ текло-дагъэх, кытпышылгыри сыдым фэтшлэн. Тэ лакхэм инахыжэ исыет тэгъэцэкхэжы, о шьыд?.. Джыри зэ егущысэжэ».

Шлэпхаджэу, цлэлагъэу Бамбэт, Къэгъэзэжэ (Пэшукъ) якуп Джэрыехэм кыадызэрахьэрэм, Хъан-Джэрые кызыраулагъэм, якоц хьасэ машлор кызырэкхладзэгъэм, Султлан лакхэм шыцхэм Урысыем кыулыкху зэрэфа-шлэрэм кыхэкхыкхэ, адыгэхэм нэмыплэ кыазэрэратырэм, нэмык пэрыохуэху, апкхэ кыкхырэмэ кыахэкхыкхэ, Къэнтатэ ыгу гы-мыер кышхэтэджы, зэрэпсэу-штыр, кыыхышхыгъэм нахэ тэрэзымкхэ Шъэуаерэ Хъан-Джэрыерэ упчлэжыгъэу ешхы: «Адэ ыджары, Шъэуай, олэгъу тилла-кхэджэ кыгъэхуэлэрэр... Кыса-лу, джэнджэш кысфэхуэ тшлэ-штымджэ. Мыщ фэдэу мыхэр кыгъэтэпхьэхэм... Ыджыри зэ Пшызэ терэкхыжыгъэм сшлэ-рэр...» Ау нэбгыришмэ яшлэшлэр зэхалхыи ащ зытегушылэхэм ыуж, зэфэхысыжыгъэр ышхыгъэхэ,

Къэнтатэ теубыгъэгъэ-пытагъэ хэлэгъу мэкхэ йэтыгъэкхэ клэух кы-фэшлэжы: «...Зы Пшызи тикхыжытэп, тятэжыи ягъогу ты-дэхытэп, сиклал, зыгъэрэхьат, тынэ кыелэрэм ыпсэ телэжыт!»

Цыфым икхэгушылаклэ уедэ-лоу, бзэм ихабзэхэр зэригъэфедэрэ шлыкхэм узылэпылэкхэ, кыбгурылон плэкхышт плуныгъэ-гъэсэныгъэм иамалэу кыыл-кхыагъэр зыфэдэр, игушысакхэ икууагъэрэ ильэгагъэрэ зынэсы-хэрэр, ицфыгыгъэ зеклоклэ-псэ-укхэ нэмык цыфхэмкхы шысэте-хыплэ хъун ыльэкхынуэ шытмэ.

Къэнтатэ ижабзэ кыабзэ, бай, лушыгъэ хэлэгъу, дахэу, губзыгъэу мэгушылэ, кылорэр кызытегу-шылэрэм зышхыкхылагъэм елгы-тыгъэу гушылэжэ шэрохэмкхэ кыгъэшхыпкхыжыгъэхэ, рэхьатэу, мыгулахэу игушылэ лъэгъэкулатэ. Джэрыехэм яунагъо шыпсэу-хэрэм ямызакхуэ, ахэм яфэло-фа-шлэхэр, яхызмэт йофыгъохэр зэ-зыхэрэ фэкълэхэри, урыс-кы-зэкхэ пащэхэри, цыф кызызры-кхэхэри, зэкхэ кызызрыгъэдэлхэ ыкхы ыгъэдэлхэ елэкхы. Зы-дэгущылэрэ псэуэми, ышхьэ уасэ фишлэжыгъэхэ, хъан лъэп-кхым зэрэщытыр шымыгъу-пшэу, лыгъэныгъи шхьэкхылафи кызыфаригъэшхыгъэхэ, ежыри ащ фэдэ еплыкхэ-еклолаклэр афы-рилэу адэгущылэ. Иакхыл чан, ыпэкхэ маплэ, шлэгъэн фаер кыгурэлэ, ар зэрэпшлэшт шы-кхэ-амалхэр кыгъэоты.

Къэнтатэ идунай еухыфэ Султлан лакхэм яшагу шыпсэуштыгъэхэм, цыкхуи, ини, фэкълэи — зэкхэмэ ашхьагъ итыгъ, ып-у-гъэх, ыльэжыгъэх, шыцхыгъэ гъогум тыригъэуцагъэх, кы-гъэгъунагъэх. Игуклэгъуи, иадыгъэ хабы, ицфыгыгъэ ини зэкхэмэ апыгъохыгъ. Адыгэхэм, адыгэ хабзэм шхьэкхэ ин афырлэу, адыгэ хабзэр ежымыи, илахыл благъэхэми, ыплурэ клэлэхэми аригъэлэжыгъэх, ар ахэм яшхы-гъэ шыц шыпкхэу зэрэхуным пылгыгъ, ари кыдэхугъ.

Зышхэр еджэхэ зэхуми, кы-лыкхур ахэу зыцэт лъэхьаны-ми, алгыплэжыгъэх. Тхылхэр афаригъэхыштыгъэх, яушыи-штыгъ, афэгумэкхыштыгъ. Гъо-гу пхэндж тыримыгъахьэхэ шло-игъу арило зэпыгыгъ: «...Адыгэ дунай зышхыжыгъэм шлуфэ-шлэтыр ахэм афашушлэ...»

Къэнтатэ ицфыгыгъэ, илушы-гъэ, иакхыл чыпхыгъэ зыфэдэ-хэр Бжэдыгъу имызакхуэ, цы-фыбэмэ анэсштыгъэ, осэ икху кызырэфашыштыгъэр идунай зехьожымыи кыльэгъуагъ. Тхы-усхакхэхэр Бжэдыгъу имыза-кхуэ, Шапсыгъи, Нэтыхуаий,

Клэмгуий, Екатеринодар, Пашкэ, Васюринскэ кызэкхэмэ ащылэ-кхыжыгъэх, чыплабэмэ кыарыкхы-гъагъэх. Цыфыбэмэ агу хэкхыгъэ бзылфыгъэ шлагъом идунай зэ-рихьожыгъэр.

Бенкендорф графыр Хъан-Джэрые кыфэтхьаурыхьэзэ, кы-риуагъ: «... Тхэм ынэшлу кы-шеф, зэрэбзылфыгъэ лушыгъэр кыднэсштыгъ. Уяти, ори, пшы-хэми талэныкхыкхэ зыкыза-гъазэм, Тыркуемкхэ плэжыгъэхэм апымылэгъу, пэрыохуэ кы-зэрэшхуфэмыхуэгъэмкхэ тыфэ-раз. Ащ фэдэ шлугъэ зеклуаклэхэр Урысыем шыгъушхыгъэр...»

«Анахь гугъэплэ клэгъэкхэ-нэу дунай шыслагъэр, — ело Хъан-Джэрые гукъэошхом хэ-тэу, — сянежэ ары. Джы сифо-хэр кызышхыгъэхэжыгъэхэ, анахь чыплэ хылыгъэ сызифагъэм а клэгъэкхон закхори клэлэжыгъэх».

Къэнтатэ зэрэщымылэжыр Султланхэм ащыцэу анахь зыгу кыеуагъэр, романым зэрэщы-лэжыгъэрэмкхэ, Хъан-Джэрыер ары. Янежэ иушхыгъэр, игъэсэ-пэтхыдэхэр ащ бэрэ ыгу кыкхы-жыштыгъэх, бэрэ упчлэжыгъэу ышхыштыгъэх, гуклэ дэгущы-штыгъэ, игушысэми ахэкхышты-гъэп: «... Нанэ нахь сызэхышхы-кхэу, сэри ыджащ фэдэу зэхэс-шхыкхыжыгъэх, сипушысэ гумэкхэ-хэр зехьышлэджэ, джэуап-гоп-гъу кысфэхуэ нэмык сыри-хылагъэх... Ар сэрджэ ныгъэ, тыгъэ, нэжыгъэ, тэтэжыгъэ... Сэрджэ нанэ зэкхэм ашхыгъэ...» — рело янэу Бычэм.

Джащ фэдэ гушысэхэмкхэ Хъан-Джэрые янежэ бэрэ зыфи-гъазэштыгъэ илофыгъо мыпсын-клагъохуэ, иадыгъэ йоф зэхэмыф-хэу хэкхыплэ тэрэз кызыфимы-гъотыгъэрэм запэлуфэкхэ: «... си-лэзлэныпхэр зышхыгъэхэжыгъэхэ-р лъэхьаным нанэ фэдэ тэ кыс-хыжыгъэх...» — ылозэ, игукъэ-кхыжыгъэх ахэт зэпыгыгъ.

Джэрыехэм яунагъо кыхы-хыгъэ клэлэхэм япун-лэжыи ифэло-фашлэхэр, яегъэджен-гъэ-сэн йофыгъохэр мэкхэ-маклэу зылэкхыгъушхыгъэх, нахэ тэрэ-зэу кыплон зыхуэкхэ, кызылэкла-хыгъэ Бычэм, зыдымышлэжыгъэх, ны шульэгъум ыкхуагъэ зыфэ-дэр икху фэдизэу икхалэхэм ахылхьаным игъо фимыфэзэ, ежыри шлу зыкыаригъэлэгъу-ным пае ыкхуагъэрэ ильэкхэ а пшэрыл шхьагъэм фимыгъэла-жыгъэх, ны шхомлаклэр зызылэ-лэпшым, ар Къэнтатэ гоцэшхом пыгъэу зылэклиубытагъ ыкхы иду-най ехьожыфэ зылэклилэпшы-гъэх. Ежэ кылылфыгъэ шып-кхэхэм фэдэу ауж итыгъ, шлу зы-кыаригъэлэгъу, яупчлэжыгъэ-

гъу, яльэплагъ, зыкыаригъэ-штэн ыльэкхыгъ.

Къэнтатэ идунай зехьожымыи Бычэм ны шхомлаклэр ыубыты-жымыи шлоигъоу пылгыгъ, ау «Шышхьэр блэпшымшым шы-кхэм улгымылэбэжы» зыфалорэ чыплэм иуцагъэу хуэгъэ. Икхалэхэмр ежыгъэр агу зэфэушхы-лыгъэу шытыгъэп, ау азыфагу ны гуфабэм зыкышхырагъэлэты-жыи алэкхыгъэх. Ар бгъуитлу-ми кыагурылэжыгъ. Хъан-Джэ-рыерэ Бычэмрэ яздэгущылэгъуи а чыламэр кыхэщыгъ. Шхьа-клорэ гукъэошхомр ашхыгъэ бзылфыгъэр (Бычэр) Къэнтатэ икхэ чыпхыгъагъэм дэжэ Хъан-Джэрые шытэу зельэгъум, кы-мыупсэлхыи фэлэкхыгъэх: «Къэплэфыгъэр умыплэгъэм, дахэ рыуамыгъэуагъэмэ, джары кызырэдэзекложыштыр... Егъашлэм лъфыгъэ зыхэмыкхы-гъэм, илэшлугъэ зымышлэгъэ-ныожыгъэ, зидэкхэ сьдэлхы-гъэм, сыфигъэдагъэп. Хэт джы-титло язэу ллагъэр, псаур?..» Ищылэныгъэ гъогу бэ шылэгъу-гъэр, ыгукхэ шызэхышлагъэр Къэнтатэ. Илэсэ 90-рэ зыкхыгъэ-гъэ гъогум кыныбэ кызызпи-чыгъ, илахыл блэгъабэ кышы-члэнагъ. Унагъо зышлагъэр мэ-зиц хуэгъэ кыодыу илэ ихьадэ иш телэгъу кыфашхыгъэ; ышэу Аслан-Джэрые урыс-тырку-заом хэкхэдагъ; ыш ыкхуэ Мы-хьамэт-Джэрыер кызэкхэ-адыгэ зэпэуцужыи азыфагу икхэдагъ; Мыхьамэт-Джэрые ыкхэ ана-хыжыгъэу Кырым-Джэрые урыс-перс заом хэлажыгъэх кышхы-кхы, игъонэмысэу идунай ыхьожыгъ; ыкхэ шыпкхэм фэдэу шлу дэдэ ыльэгъуштыгъэ Хъан-Джэрыем зэуицхэм кышытырашхыгъэу ыла-гъэхэм кыагъэетэгъэ узым игъо-нэмысэу ищылэныгъэ клэкхэ зы-дихьыжыгъэ (Къэнтатэ ар кы-лэжыгъуыгъэх); ипшъашэм фэдэу шлу ыльэгъуштыгъэ Сисурэ цыфыгъэнчэу зеклуаклэхэ кы-дзеклохы, ежэ Къэнтатэ ащкхэ шхьэкхылохы кырахыгъ.

Ары, кыныгъо маклэп Къэн-татэ гоцэшхом клэхэкхыгъэу ыгукхэ зэхышлагъэр. Ау сыд фэдэ хьазаб ышхыгъэми, кыны-гъомэ зыкыаригъэуфагъэп, хэти ыпашхьэ зышхыгъэцыкхыгъэх, ыпкхы фиуфагъэх. Кызыжыгъэ лъэпкхы зыфэдэр зышхы-гъэгъушху, ар кыгъэгъушху, ышхьэ йэтыгъэу, лыгъэныгъэ кызыфаригъэшхыгъэх, адыгэгъэ-цыфыгъэр, адыгэ хабзэр ыльэ-зэрэхэлхы шымыгъушху, ащ рыгушхуэ, ищылэныгъэ гъогу кхыгъэ гуытэ-псэпытэу, дахэу кыкхыгъ.

Къэнтатэ иобразклэ тыгукхэ кытпэлэгъэ адыгэ йокхэ-шхы-кхэ, зеклоклэ-псэукхэри, акхыл чыпхыгъэрэ цыф клочлэ лъэшрэ кызыжыгъэр гушысэ куухэри зыхэпхыгъэ адыгэ бзылфыгъэ лушым итеплэ нэрылэгъоу та-пашхьэ кыригъэузон ыльэ-кхыгъэ авторым.

Титхаклохэм адыгэ литературэм кышхыгъэлэгъоу бзылфыгъэ образхэм ясатыр Къэнтатэ тефэ-рэ чыплэри шыубытыгъ.



ЛЪЭГЪО НЭФ



Адыгеим илъэпкъ сурэтышIэу КЪУАНЭ Аслъан къызыхъугъэр илъэс 70-рэ нэпэ мэхъу

Имурад фэшъыпкъ

Сэнауыцъгъэ къодыуеу щымытэу, зэчый зыхэлъ цыфыхэр Тхэм къегъэхъу ямафэ нэпчкIэ лъэпкъым фэулуэху, фэшIушIэнху. Имурад инкIи, илэпIэсагъэкIи зыщыц адыгэ лъэпкъым фэшъыпкъ зэлъашIэрэ сурэтышIэу Къуанэ Аслъан. Сурэтыр ыпкъынэ-лынэм ахэчъыхъагъ, чэщи, мафи ащ епхыгъэ гупшысэхэм ахтэу илъэс 40-м къыкIоцI Иофышхо ешIэ. Аслъан исурэтхэр къыщегъэхъу пасэм адыгэм ищы-лэпкъым — ищазу, икъуаджэ, цунэ; лъэпкъым ишэнхэбзэ, Iэклэлыгъэ IэпIэсэгъэ-IэшIагъэм, ишъхэлъытэжъ, игумэкI, игуныкI, илыуз; адыгэм илэпкъыгъэ хъугъэ-шIэгъабэ Къуанэм исурэтхэм нэм къыкIырагъэ-дзэгъы, ахэлъ икъун ншъхъэ ахэм, зэхуагъашIэ

лыуз мыухыжъыр. Ау шIуныкIы закIэп щылакIэр — адыгэ лъэпкъымы Итэжъыгъо уахътэр къыфэкIуагъ — къыфепсыгъ Тыгъэ фабэр, ыгъотыгъ шъхъафитныгъэр, мамыр щылакIэм илъэс 90-м къехъугъэу дэлорышIэх адыгэхэр. ТуIэ хъугъэ кэра-лыгъоу Адыгэ Республикэр, адыгэ лъэпкъыр нэмыкI цыф лъэпкъыбэхэм зыкIэ афэдэу, хэгъэгъушхоу Урысыем готэу, кIырыплгъэу, дыригъаштэу, даху ыпэкIэ лъэкIуатэ. ТуI щыIэкIэ-нэзукIэ амал инхэр, тиреспубликэ хэпшIыкIэу зештэ, тицIыф гъэсагъэхэм, IэпIэсэхэм, лэжъэкIо Iапшъэхэм, тиньбжыкIэ чанхэм, тикIэлэцIыкIу насыпшIохэм тинепэрэ мафэ гушхуагъэ халхъуу лгъэгъэ-кIуатэ. Джа щыIэкIэ гъуэнчъэм тешIыкIыгъэх Къуанэ



Аслъан исурэтхэр. Ахэр къа-луатэрэмкIи, шъуашуу зэ-рылгъэхэмкIи зэтэкIых, ренэу сурэтышIыр сакъ, игуны-сэ бэрэ егъэуншIыкIу, етIанэ имурад феуэныкIы, щытхъу хэлъэу зэшIуехы.

Къуанэ Аслъан ИофшIагъэхэм етIупшыгъэу шъо зэфэшъаф-хэр ащегъэфедэх къылуатэрэм елгытыгъэу: зэ пщэгъо Iугъуа-шъор, зэ гъожышъ-лыдышъор (лэжыгъэ хъасэ хъугъэр), ты-жынышъо-джэрышъо чIапцIэр (ижырэ пкъыгъохэр къыгъэ-лгъагъохэ зыхъукIэ). Ау адыгэ хъары, мэфэкIыр къызысхэкIэ, «Исламый», «Адыгеим самбэр шарагъашIэ», нэмыкIхэми гум зырагъэпхъуатэу шъо джылхэр бэу ащегъэфедэх. Аслъан итвор-чествэ портретым чIыпIэ ин ще-убыты — Андырхъое Хъусен, Хъуажэ Мыхъамодэ, Тхъабысым Умарэ яехэр, нэмыкIхэри къызэ-редэхъугъэхэм шэч хэлэп.

Илъэс 40 ИофшIагъэу сурэты-шIэу Къуанэм зэлуигъэкIагъэр зэкIэ тхыгъэ цыкIум къыщило-тыкIыгъошIоп. Ауми, къыхэз-гъэщымэ ешIоигъор, Къуанэм итворчествэ адыгэ лъэпкъым ищылакIэ лъэныкъо зэфэшъаф-хэмкIэ ащигъэунэфын зэрилгъэ-кIыгъэр ары. Адыгэм пэкIэ-кIыгъэу, ышъэгъэ тхъамыкIагъор зэкIыгъэ Урыс-кавказ заом ехъылгъэхэ картинэху «Гы-бзэ-орэд», «Тыгъужыкъо Къыз-бэч», «Сэтэнай» ыкIи триптиху (шэу зэхэт сурэтышхоу) «Адыгэ-хэм якошъыж» («Переселение адыгов») зыфиIорэр. Тарихъ куоу лъэпкъым игъашIэкIэ мэхъэнэ ин зIэр сурэтышIым шъыпкъэм тетэу зэригъэунэ-фыгъэм уегъэразэ ыкIи гухэ-лгъэу рыхъыжыгъэм сурэтышIыр зэремыпIыжыгъэр, имурад фэшъыпкъэу зэрэлыкIуатэрэр нафэ къыпфэху, ежэ авторми лыгъэныгъэ ин фыуилэ ашы.

«Цыфыр цыфым ишхэпс» аIо адыгэхэм. Зэдэгъэ-зэфэ-гумэкIыжы ары хэтрэ лъэпкъы

ылъапсэ зыхъумэрэр. «Сэда-къ», «Цыфыр къэхъугъ» зыфи-Iохэрэр гупшысэкIэ ушъагъэх.

Адыгэр анахъуу зыкIэнэкъо-къоу, зыIэтырэр лыгъэр ары. Лъэпкъыр лыгъэшIэлIэ пчъа-гъэм арыфагъ, хъугъэ-шIэгъэ къыныбэм ахэтыгъ ыкIи къа-лыжыгъ. Зэошхоу блэкIыгъэр «1943-м игъатх» зыфиIорэ су-рэтым Къуанэм щигъэунэфыгъ, ар пигъэшагъ гукIэ Урыс-кав-каз заом. Ау шIу зыгу илъэу, шIум емызэщыжъу паплгъэрэр ащ IокIэжы сыдыгъоми. Адыгэ-хэми ТекIоныгъэшхор къыда-хыгъ — зэблэжыгъэхэп. Илъэс 68-рэ хъушт мамырныгъэ яIэу, ягухэлъ лыкIахъэху зысэхуэ-рэр. Адыгеим ичIыопс идэхэгъэ, имамыр щылакIэ зэрэосэнчъэр ыгъатхъу ащигъэунэфыгъ Ас-лъан «Къушъхъэм пхырыкIыр гъогур», «Къушъхъэ хыкъум», «Адыгеим щымэфэкI» зыфиIорэ ИофшIагъэхэм.

Къын зылгъэгъуагъ адыгэ лъэп-къым зэриIотэжыгъэр клIгъэт-хъу сурэтышIым шъо чэф да-хэхэр ыгъэфедэгъэх. Аслъан иилгъэхэм IэпIэсагъэри, гу-бызгыгъэри къадэкIо. ЫшIэ-рэм, творчествэм сурэтышI цIэ-рылом гушIуагъуи, насыпи хе-гъуатэ.

Къуанэ Аслъан унэгъо дахэ иI — ыкIуитIумэ зэралгъэкIэу щыIэныгъэм зыщэгъэпэгъэ, ахэм ясабийхэр, тыгъэбзый цыкIу-ху, ны-ты ныбжыкIэхэмкIи, нанэ, татэхэмкIи щытых.

Насыпмэ анахъ лгъагэр, сэ сишIошIэкIэ, уилгъэкIэ уфэлэ-жъэныр, уигупшысэкIэ ар пIэ-тыныр, бгъэдэхэныр, бгъэлгъэ-пIэныр ары. ФызэшIокIы ар Адыгэ Республикэм илъэпкъ сурэтышIэу Къуанэ Аслъан. Илъэс 70-рэ зэрэхурэмкIэ тыгу къыддэлэу тыфэгъушIозэ фэтэлэ ипсауныгъэ къыкIимычэу, игу-пшысэ мыулыгъуеу, ыгу изэу иилгъэи 100 мэфэкI даху къе-кIолIэнэу, нэсынэу.

МАМЫРЫКЪО Нурмет.

Рассказ кIэки

ПЭНЭШЪУ Сэфэр

КIэхъу-кIэчъ

П чыхъэр хэкIотагъэу сызгъэ-ныбджэгъухэрэм ащыщэу Къолэжыкъо Къасимэ са-дэжъ къыхагъ.

— СыпфэгъушIо, синыбджэгъужь, тиреспубликэ анахъ шагъэлъэпIэрэ тыныр къызэрэпфэгъэхъошагъэм пае, — пытэу сIапэ къыубытыгъ. — Моу телевизорым къылуагъэу зэхэ-хыгъэти, неущ нэс зысфэшIагъэп, лгъэшэу сигъэгъушIуагъ. Ар къыосIо-нэу уадэжъ сыккIуагъ. Уифэшъо-шэ шъыпкъэу къыпфэгъэхъошагъ, ар къызыблэжыгъэр бэшIагъэ. О гъэхъагъэу уилэм ызыщани зымыIэу ар зыфагъэхъошагъэу зыцIэ къесIон слъэкIыштыр макIэп. Ори ошIэба, синыбджэгъужь, шIу къыбдэхъумэ инэу зэрэсигонэщтыр. Джыри нахъ лгъагъэу пцIэ алэгъуу сыпфэлъаIо.

— Тхъауегъэпсэу, Къасимэ, — сIуагъэ. — А къызэрэпIуагъэм фэ-дэу адрэмэ ялыгъэу сэ цубжъэ тес-кIыгъэп, ау урысмэ сыд аIорэр: къыуатымэ къаIых, къыуаохэ хъу-мэ кIэтхъужь.

— Хъау, хъау, Налбий, ар къапIоу зэхэсэмыгъэх, — ыштагъэп Къа-симэ. — Сэ къыосIуагъэм сызэрэфэ-шъыпкъэм хэти сытырифын ылгъэ-кIыштэп, къыосIуагъэр шъып-къэшъ, ащ зыгорэ хэпIухъажыныр пкIэнчъ.

Къасимэ зыфэдэу аIорэр зэхэсэ-хыти, къызэрэсщытхъугъэр къабыл дэдэуи сштагъэп, ау Иофы зыригъэ-шIэу шIоу къыздэхъугъэм пае къыс-фэгъушIонэу къэкIуагъэм сыфэрэзэ-ба, тхъауегъэпсэушхокIэ ислIупшы-жыгъ.

Ар унэм зыкIыжыгъэм ыуж та-къыкIэ заулэ нахъ тешIэгъагъэп анахъ ныбджэгъу блэгъэу сIлэ ШэнышIо-къо Асфар садэжъ къызехъэм.

— СыпфэгъушIо, Налбий, тын

лъапIэ къызэрэпфэгъэхъошагъэм пае, — ащи сIапэ пытэу къыубы-тыгъ, ау ар римыгъэкъоу IаплIи къысищэкIыгъ. — Моу Къасимэ урамым сапэ къыщифагъэти къыс-луагъ. Телевизорым къылуагъэу зэ-хихыгъэу ары. Лгъэшэу сигъэгъу-шIуагъэти «неущ» сфэлэшъугъэп, сыпфэгъушIонэу уадэжъ сыккIуагъ. Боу сIуагъэп!

— Ары, а къэбарыр сэри къыс-фэзыхыгъэр Къасим ары. Къысфэ-гушIонэу садэжъ къэкIогагъ, моу икIыжыгъэ къодый.

— Адэ сыда къыуилуагъэр? — къэупчIагъ Асфар.

ИупчIагъэ зыфэсхыын сшIагъэп. Зыгорэ хэлъэуи къысщыхъугъ.

— Сыда ащ укыызкIыкIэуп-

чIэрэр? Нафэба къыпфэгъушIонэу уадэжъ къаIорэм къыуилуагъ. Тын лгъапIэу къысфагъэхъошагъэр си-фэшъошэ шъыпкъэу, ар къызысатын фэгъэр бэшIагъэу къысIуагъ.

Асфар къэщхыгъ.

— Сыда уздэхъащхырэ? — се-упчIыгъ.

— Боу Къасимэ цыф гъэшIэгъо-ным, — ылуагъ Асфар. — Сэ къыс-луагъэр нэмыкI шъыпкъ. Къыптемы-фэхэрэр къыпфашIэзэ уагъэутэ-шъуагъэу, пцIэ лгъагу зэралэгъэм узытетым нэмыкIэу къыпщегъэхъоу, джы къыпфагъэхъошэгъэ тын лгъапIэри къыомыпсэгъаху ары.

— Ы?! — зэхэсхыгъэр згъэшIа-гъоу сыкIэкуукIыгъ. — Ащ фэдэ еплъыкIэ къысфырилэмэ, сыда щыт-хъупсыр къызкIысигъэчъэхыгъэр?

— Сыда, Къасимэ плгъэгъужы-гъаIа? — Сэ згъэшIэгъуагъэр Ас-фар зэуи зэхышIагъэп. — Ащ ра-луалгъэрэр, кIэхъу-кIэчъэу зэралгъэр къегъэшъыпкъэжы.





АДЫГАБЗЭМ И МАФЭ ФЭГЪЭХЫГЪЭ ИЭНЭ ХЪУРАЕР

Цыфлэпкымы ыпсэр ыбз ары. Мы дунайшхом лэпкыбэу кытехуагъэ пэпч бзэ ил, ащ ишлуагъэкIэ цыфхэр зэрэшлэх, зэгурэлэх. Хэти ил ны-дэльфыбзэ гъэнэфагъэ, ау анахь мэхьанэ зилэ хьугъэхэр дунэе къэра-лыгуабзэхэу лэпсэ пытэ зыдзыгъэхэр ары. Ахэм ахалытэ Урысыем ил бзэ шхьалэу урысыбзэри. Ау ухэтми кыбгүрылон фаер, уиньдэльфыбзэ оркIэ апэ-рэр зэрэщытыр, пшIэн, уухьумэн, бгъэлэпIэн зэ-рэфаер ары.

— Гъэтхэпэм и 14-р — адыгабзэм и Маф. Ар тэ, лэпкы лъачIэу адыгэхэмкIи, кытэшIэкIыгъэу кыддэпсэурэ лэпкыхэмкIи мэхьанэ зил. Тыбзэ имэфкIи игъэкIотыгъэу тирес-публикэ мэллылфэгъум и 10-м 2000-рэ илгъэсым кыщегъэж-гъэу шыхагъэунэфыкIы. Адыга-бзэр ишIэныгъэ лъагъо зытеуца-гъэр бэшIагъэ, илгъэси 160-кIэ узэкIэIэбэжмэ, Бэрсэй Умарэ иапэрэ хьарыфылгъэу «**Букварь черкесского языка**» (1853) зыфиорэр кызыдэкIыгъэм щегъэжыагъ. ЩыIэкIэ-псэукIэм дэ-IорышIээ, джаш кышыубла-гъэу адыгабзэм игъогу зафэу хехы.

Гъэтхэпэм и 12-м, 2013-рэ илгъэсым гуманитар ушэтынхэм-кIэ Адыгэ республикэ институ-тэу КIэрэщэ Тембот ыцIэ зы-хьырым мэфкIи Иэнэ хъурае «Адыгабзэм тинепэрэ лэахьан чIыпIэу шиубытырэр» зыфиорэр шылагъ. Ащ илофшIэн хэлэжыа-гъэх мы шIэныгъэ институтым илофшIэхэр, адыгабзэмкIэ кьэ-лэ кIоцIым щезыгъэджэхэр кIэ-лэгъаджэхэр, еджакIохэр, бзэ-шIэныгъэлэжыкIэ ыкIи ныдэль-фыбзэр зикIасэхэр.

Иофтхьабзэм кышыцIэIукIа-



Игъогу зафэу хехы

гъэхэм мэфкIымыкIэ кьафэгү-шлуагъ АРИГИ-м ипашэ игуадзэу Пэнэшгъу Аскэр. Непэрэ мафэхэм адыгабзэм изытет зыфэдэр, ащ икьэухьумэн, ихэгъэхон Иофхэр зэрэкIэкIыхэрэм уатегушыIэныр, ныдэльфыбзэм ыкIуачIэ, имэ-хьанэ (кыдэхьурэм е кыдэмы-хьурэм) уалыплгъэныр зигъо Ио-фыгъоу ылытыагъ.

МэфкIи Иэнэ хъураер лыгъэ-кIотагъ ыкIи зерицагъ мы инсти-тутым бзэмкIэ иотдел илофшIэ шхьалэу, шIэныгъэлэжыкIэ Ан-цокъо Сурэт. Адыгэ бзэшIэны-гъэм научнэ лъапсэ фэшIыгъэ-ным Иофышхо дэзышIэгъэ еджэ-гъэ-гъэсагъэу, адыгабзэм гъогу фыхэзыхыгъэ Иэшхьэмэфэ Да-утэ, урыс шIэныгъэлэжыкIэ Яков-левым, ахэм ялэуж рыкIогъэ шIэныгъэлэжыкIэ ОдэжыдэкIэ Хьаджмэт, Къомэфэ Мухьадин, КIэрэщэ Зейнаб, ХьатIэнэ Абдул, Къомэфэ (НэмытIэкIэ) Зарэ,

ЗекIогъу УцужыкIэ, нартоведэу, шIэныгъэлэжыкIэ ХьэдэгъэлIэ Ас-кэр зышхьасыжыынчэу Иоф зэрэшIагъэр, яакIыл, яамал, ягу-пшысэ икьукIэ адыгабзэм зэрэ-хагошагъэр кылуагъ, янаузнэ ИофшIагъэхэр, адыгабзэм хахьо фэзышIыгъэхэр кыпчыгъэх. ИлгъэсипшI пчъагъэм адыгабзэм дэлэжыкIэ шIэныгъэлэжыкIэ, не-пи институтым Иоф шызышIэхэр-рэм — ТхьаркIохьо Юныс, Гышч Нухьэ, Бырсыр Батырбий, Тутарыш Марыет, шымыIэгъэ шIэныгъэлэжыкIэ МэрэтыкIэ Къасимэ, ШьаукIэ Аскэр, КIу-рашынэ Казбек, Адыгэ къэралы-гъо университетымкIэ — Блэгъожэ Зулкьаринэ, Абрэдж Ачэр-дан, Шьхьапцэ Минэ бзэмкIэ ИофшIэгъэ куухэр зэрIэхэм ана-лэ тыраригъэдзагъ. Институтым непэ адыгабзэм дэлэжыкIэ нэб-гырабэ зэрIутым, МэщфэшIу Нэджэдэ, Тыгъужэ Гошсымэ,

АтэжыкIэ Сайхьат, БиданэкIэ Марзыет, Хьасэнэ Къутас, нэ-мыкIэхэм гуетыныгъэ ахэлгъэу адыгабзэр зэрагъэунэфырэр Ан-цокъо Сурэт игушыIэ цыкIыгъэ-тхыгъ.

Иэнэ хъураем чанэу хэлэжыа-гъэх адыгабзэр зэзыгъэшIэрэ адыгэ ыкIи тимылэпкыгъэу кIэ-лэгъаджакIохэу Мыекъуапэ игурыт еджапIэхэу NN 5, 6, 9, 17, 20-м къарыкIыгъэхэр ыкIи ахэр адыга-бзэкIэ езыгъэджэрэ кIэлэгъа-джэхэр. Усэхэм кыдджагъэх нахь цыкIыкIэхэр, апшэрэ классхэм арысхэм кыIотыкIын кIэкIхэр ХьэдэгъэлIэ Аскэр, Бэрсэй Ума-рэ, ЗекIогъу УцужыкIэ, КIэрэ-щэ Зейнаб, Шьхьапцэ Минэ афэгъэхыгъэу кышIыгъэх, ахэм яшыIэныгъэ ыкIи ятворчествэ фэгъэхыгъэ фильмэ мыинхэр кьагъэлэзгъагъэх.

Иэнэ хъураем адыгабзэм епхы-гъэ ИофыгъохэмкIэ яшIошIхэр

кышыраIотыкIыгъэх фило-логии шIэныгъэхэмкIэ докторэу, АРИГИ-м бзэмкIэ иотдел ипашэу Гышч Нухьэ, филологии шIэны-гъэхэмкIэ кандидатхэу Анцокъо Сурэт, институтым иученэ секре-тарэу Тэу Нурыет бзэм иотдел Иоф зыдишIэрэ бзэ лъэныкIохэм ягугъу кышыгъэ. АтэжыкIэ Сайхьат Анцокъо Хьаджэбэч ехьылIэгъэ кыIотыкIыныр кы-гъэхьазырыгъ. Хьасэнэ Къутас адыгабзэм ибайныгъэхэм яхы-лэгъагъ игушыIэ.

Иэнэ хъураер мэфкIи нэшанэр кыыхэщэу, адыгабзэр хьалэлэу зэралэжыгъэр, бзэм ежэ игъо-гу зэрэхихырэу, уахьтэм дэIо-рышIэу зэрэлэбакъорэр хэлIа-гъоу гъэпсыгъагъэ. Зэгорэм тхэ-кIэ амал зымылгъэ адыгэ лэп-кымы ыбзэ научнэ лъапсэ зери-гъотыгъэр Иэнэ хъураем шыкIа-гъэтхыгъ, адыгабзэмкIэ ИофшIэ-гъэшхохэр шыIэхэ зэрэхьугъэр, ар ублапIэм шытыгъэ гъэсагъэ-хэу Нэгъумэм, Бэрсэим, Iэ-шхьэхьафэм зэрэшIушIагъэр кIагъэтхыгъ. Ахэм ялэагъо тет-хэу ыпшгъэкIэ зыцIэ кыраIогъэ шIэныгъэлэжэ нахьыжыкIэ, непэ зыкIуачIэ изхэри лэагъуатэх. Адыгабзэм изытеткIэ гумэкигъо гъэнэфагъэхэри тилэх — рыгу-шыIэрэ ныбжыкIэхэм, кIэлэ-цыкIыкIэхэм япчъагъэ кышгъэкIэ, ащ пэрыоху фэхьухэрэри кьап-чыкIэ. А зэкIэри зэфэгъэхысыжыкIэ кьэIон тлэкIыштыр зы: адыга-бзэр ухьумэгъэнымыкIэ хэти кьэ-гъанэ ышIы хьуштэп, унагъом кышгъэжыкIэ, еджапIэм, къэралы-гъом — псэуэми алэ зэкIэдзагъэу, Адыгэ Республикэм икъэралы-гъуабзэкIэ аштэгъэ адыгабзэр пытэным, баяным Иоф сыдигъуи дэшIэгъэн фае.

МАМЫРЫКЪО Нурыет.



ЦIэм ищытхьу цIыфым кьелэжыкIэ

Ау ащ пае кьэмынэу Нэфсэт иурокхэр гъэшIэгъонэу зэригъэ-псыхэрэм кыыхэкIыкIэ, кIэлэ-еджакIохэм ны-тыхэм епIыкIэу адыгабзэм фырылагъэри зэ-блэхьэ; кIэлэеджакIохэри Нэф-сэт иурокхэм ашIоигъоу кьаIо-хэу рагъажэ.

Ежэ Нэфсэти ишыпкыкIэ Иоф зыдэшIэжыкIэ, семинархэм, курс-хэм ахэлажыкIэ, кьашгъушIэ, научнэ-практическэ конферен-цихэм чанэу закышгъэжыагъо.

1991-рэ илгъэсым гъэсэны-гъэмкIэ кьэлэ гъэIорышIапIэм зэхышгъэгъэ педагогическэ егъэджэнхэм Нэфсэт ИофшIагъэ игъэкIотыгъэу кышытегушы-лагъэх. Адыгабзэм иегъэджен нахь дэгъоу зэхэпшэн зэрэплэ-кIышт шIыкIэ-амалхэу шыIэхэм ягугъу шхьэихыгъэу кышыгъэ. Джашыгъум ИофшIагъэ гу кы-лыгъатшэ, кIэлэгъаджэмэ яшIэ-ныгъэ зышхьагъэхорэ инсти-тутым Иоф шIэшIэнэу ащжыкIэ, адыгабзэмрэ литературэмрэ ыкIи адыгэ шэн-хэбзэ-зэхэтыкIэхэм (этикетым) якабинет ипашэу ИофшIэн регъажэ. А лэахьаныр псынIагъэп. Анахьэу Иофыр кьэ-зыгъэхьылыгъэщыгъэмэ ащы-щыгъэ мыадыгэ кIэлэеджакIо-хэу адыгабзэр зэзыгъашIэхэрэм апае тхылхэу зэрэджэщтхэри, езыгъэджэщт кIэлэегъаджэхэри икьоу зэрэщымылагъэхэр. Джы-ри Нэфсэт еджапIэм Иоф шIэ-шIээ, мыадыгэ кIэлэеджакIохэм

апае программэм ипроект зэхи-гъэуцуи (Цукъо Алыи иIэпылэ-гъоу) ащкIэ Иоф ашIэу рагъажэ-гъагъ.

Нэфсэт илгъэсипшIэ Адыгэ республикэ сэнэхьат хэгъэхэ ин-ститутым Иоф шIэшIэфэ зы еджа-пIи чIэмыхьагъэу, нэмысыгъэу кьэнагъэп. 2001-рэ илгъэсым Адыгэ къэралыгъо универси-тетым бзитIушIэныгъэмкIэ Гуп-чэу кышыцIэIухыгъэм (джы зэрэджэхэрэр Адыгэ къэралы-гъо университетым зэхэубыгъэ-гъэ ИофыгъохэмкIэ инаузнэ-ушгъэкIо институт бзитIушIэ-ныгъэмкIэ и Лабораторий) Иоф шIэшIэныр регъажэ, непэ кызы-нэсыгъэми ащ шэлажэ. Бзи-тIушIэныгъэм и Лабораториеу зигугъу кьэтшIыгъэм ипашэр профессорэу Блэгъожэ Зулкьа-рин ары.

Нэфсэт анахьэу Иоф зыдишIэ-рэр Адыгэ Республикэм иублэлэ еджапIэхэм къэралыгъуабзэхэу урысыбзэмрэ адыгабзэмрэ язэ-гъэшIэн изытет фэгъэхыгъэ уплэкIунхэм язэхэщэн ары. Ащ ренэу иупчIэжыгъэу Блэгъожэ Зулкьаринэ ыкIи Иэпылэгъу кы-фэхьугъэх лабораторием учебнэ мастерэу илгъэ зэфэшхьафхэм Иоф шызышIагъэхэу БыштэкIэ Эльмирэ, Зезэрэхьэ Саидэ, Ма-кьэ Саидэ.

Семинар-совещаниер зэрэ-кIуагъэм ехьылIэгъэ материал-хэр, докладхэр, шхьэихыгъэ

урокхэр, внекласснэ мероприя-тиехэм анахь дэгъухэр, методи-ческэ рекомендацехэр зэкIэ зэ-хэубытагъэу кIэлэгъаджэхэм Иэпылэгъу зэрафэхьуштым те-гъэпсыхьагъэу кышаутынным фэгъэхьазырых ыкIи кьыдагъэ-кIых, кIэлэгъаджэмэ алакIагъа-хьэх.

Мы аужырэ илгъэхэм кьалэ-хэу Владикавказ, Грознэм, Мые-къуапэ, Сыхтум, Ставрополь ащыкIогъэ научнэ-практическэ конференцие зэфэшхьафхэм, семинархэм, форумхэм ахэлэ-жыагъ.

Адыгэ гушыIэгъым мырэу-штэу кышгъэ: «Цыфым ыуасэр ылэжыгъэр ары». А лэныкIом-кIэ укыкIын зыхьукIэ, Нэфсэт непэ укыызтегушыIэн фэдиз Иоф-шIагъэ иI. Ащ фэдэу научнэ сборникмэ кьадэхьагъэхэу научнэ статьяу ипчъагъэкIэ шэныкIом ехьу ытхыгъ. Ахэм анэмыкIэу тхылэ хэушхьафыкIыгъэхэу, программэхэу, методическэ Иэпы-лэгъухэу ытхыгъэхэр япчъагъэкIэ тIокIы мэхьу.

Нэфсэт Адыгэ къэралыгъо университетым бзитIушIэныгъэм и Гупчэ, нэужым бзитIушIэны-гъэм и Лабораторие Иоф зыщи-шIэрэр 2011-рэ илгъэсым илгъэ-сипшI хьугъэ. Ащ ипэгъокIэу Блэгъожэ Зулкьаринэ игъусэу зэ-датхыгъэ тхылэу «Адыгэ кьэ-луагъэмрэ жабзэм ихэгъэхьонрэ», а 1— 4-рэ классхэр зыфиорэр

нэкIубгъо 214-рэ хъоу 2011-рэ илгъэсым кыдэкIыгъ.

Нэфсэт ежэ научнэ темэу Иоф зыдишIэрэр тимылэпкыгъэу кIэлэеджакIохэм адыгэ макъэхэр тэрэзу кьаIошгъоу егъэсэгъэхэр ары.

Тхылгъэу «Макъэхэр тэрэзу кьэтIо! Звуки произносятся правильно! Pronounce the Sounds Correctly!» ыкIи «Су-рэтхэр зыдэт адыгэ-урыс-ин-джылыз гушыIэлэ кIэкI» зыфилохэу бзишкIэ тхыгъэхэу мы аужырэ илгъэхэм кыдэкIыгъэхэм нафэ кытфашIы лэахьа-ныкIэу тызыхэтым анахь макIэ-мэ бзиш ашIэу кIэлэеджакIо-хэр еджапIэм кызырэрчIэIыкIыкIэ фаер: яныдэльфыбзэу къэралы-гъуабзэр, Урысыеу тызыщыпсэу-рэм икьэралыгъуабзэу урысы-бзэр, лэпкы псэуэу дунаим те-тыр зэзыпхыкIэ инджылызыбзэр. Джаш фэдэу Нэфсэт ишIэныгъи, илгъэсэныгъи ыгъэфедэхъэ, ти-мылэпкыгъэу кIэлэеджакIохэр адыгабзэкIэ зэрэджэщтхэ тхылэ Иэпылэгъухэр етхыкIэ.

Нэфсэт унэгъо дахэ иI. Ишхьэгъусэу КIэсэбэжэ Нур-бийрэ ежырырэ илгъэс 40-м ехьугъэу зэдэпсэх, кIэлищ зэ-дапIугъ, зэдалэжыкIэ, рагъэджа-гъэх. Джи акъохэм ясабийхэр адапIух.

Непэ КIэсэбэжэ Нэфсэт ыныбжэ илгъэс 60 зэрэхьурэр хегъэунэфыкIы. Иунагъо, ила-хьылхэм, иныбджэгъухэм хьары-дагошы. Тэри тыгу кыддэлэу тыфэгъушIо!

ЕМТИЛЪ Разыет.

Адыгэ Республикэм гумани-тар ушэтынхэмкIэ ининсти-тутэу КIэрэщэ Тембот ыцIэ-кIэ шытым инаузнэ Иофы-шIэ шхьалэ, тарихь шIэны-гъэхэмкIэ кандидат.



1-м и 20, 2013-рэ илээс

ТИЗЭЙКІЭГЪУ ГЪЭШІЭГЪОНХЭР

АДЫГ
МАКЪЭМ



Театрэмрэ киномрэ яартистэу, Урысые Федерацием изаслуженнэ артистэу, Москва ишлұхьафтын кызыфагъэшшоагъэу Бэгъ Сэид ипчыхъээзэхэ Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо филармоние гъэтхәпэм и 24-м шыкшот. Урысыем изаслуженнэ артистэу Виктор Фридман роялымкІэ кыдежыузэ, С. Бэгъым оредхэр кылоштых, усэмэ кыаджэшт.

Джамбэчыне шыщ артист цларыом «Адыгэ макъэм» иредакцие гушылэгъу тыщыфэхъугъ.

хымэ ыцкІэ шытым иартистхэри ошлэхэба?

— КыкІ Юрэ, Зыхъэ Заурбый, Кукэнэ Мурат, нэмыкІхэм ацІэ кьесло зыхъукІэ, ныбжьыкІэхэу Лыунэе Асыет, Къэбэхэ Анзор, фэшхъафхэм бэкІэ уащыгугы зэрэхъуштыр кыххэсэгъэщы. Артист дэгъу дэдэхэр Лъэпк театрем илэх.

— Зэлъашлэрэ артисткэу Ирина Алферовар кыпщытхъугъ. Ащ кысфилотагъэр кьэстхыжышты. Іоф зыдэпшлэгъэ артистхэм хэтэ кьахэбгъэщы-рэр?

— Георгий Бурковыр, Сергей Шакуровыр, Ирина Алферовар,

Зэхэзышагъэхэр:
Адыгэ Республикэм лъэпк ІофхэмкІэ, ІэкІыб кьэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкыгъэхэм адырлэ зэпхыныгъэхэмкІэ ыкІи кьэбар жьугъэм иамалхэмкІэ и Комитет
Адресыр: ур. Крестьянскэр, 236

Редактор
шхьалэр
ДЭРБЭ
ТИМУР

Редактор
шхьалэм
иапэрэ гуадзэр
МЭШЛІЭКЪО
Саид

Редактор
шхьалэм
игуадзэр —
пшъэдэкІыж
зыхьырэ
секретарыр
ХЪУРМЭ
Хъусен

Редакциер
зыдэщылэр:
385000,
кь. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр,
197.

Телефонхэр:
приемнэр:
52-16-79,
редактор шхьалэм
иапэрэ
гуадзэр:
52-49-44,
редактор гуадзэр-
пшъэдэкІыж зы-
хьырэ секретарыр:
52-16-77.

E-mail:
adygvoice@mail.ru

Зышаушыхъаты-
гъэр:

Урысые Федерацием
хэутын ІофхэмкІэ,
телерадиокъэтын-
хэмкІэ ыкІи зэлъы-
ІэсыкІэ амалхэмкІэ
и Министерствэ
и Темыр-Кавказ
чыплэ гъэлоры-
шлал, зэраушыхъа-
тыгъэ номерыр
ПИ №ТУ23-00916

Зыщыхаутырэр

ОАО-у
«Полиграф-ЮГ»,
385000,
кь. Мыекъуапэ,
ур. Пионерскэр,
268

Пчъагъэр
4010
Индексхэр
52161
52162
Зак. 710

Хэутыным
узшыкІэтхэнэу шыт
уахътэр
Сыхъатыр 18.00
ЗышыкІэтхэгъэхэ
уахътэр
Сыхъатыр 18.00

Апэрэу

Мыекъуапэ кыыщитышт

— Шылэныгъэр кызырыкшот. Шульэгъум, дэхагъэм ямызакъоу, узыгъэгумэкІэу кыыхэкІы-рэр макІэп, — кьелуатэ Бэгъ Сэид. — Сипчыхъээзэхэ згъэхъазырызэ, цыфым ыгу ихыкІырэр усэхэмкІэ, оредхэмкІэ, спектаклэхэм кьахэсхыгъэ кьэ-шыныхэмкІэ кьэслотэнхэу сыфай.

— Романсхэм
яхылагъэу Іофшлэгъэшхо
зэрэуилэр тэшлэ.

— ІэкІыб хэгъэгъухэм кьаща-Іорэ романсхэр зэхызгъэхыштых. Ижырэ урыс романсхэр, непэрэ шылакІэм епхыгъэхэр сикон-церт хэгъэхъагъэх. Г. Ивановым, Ф. Тютчевым, Д. Ашкенази, В. Набоковым, нэмыкІхэм аусы-гъэхэр филармонием кыы-шысшотых.

— Пчыхъээзэхэу апэ-рэу уигупсэ Адыгеим шы-зэхэошэ. КІэщакІо фэхъу-гъэр кыталоба.

— Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо филармоние идиректор шхьалэу Хьот Заур заулэрэ кы-силуи, пчыхъээзэхэу Мыекъуа-пэ кыыштынынэу исхъуагъ. Концертим игъэпсынкІи Заур ишлөгъэшхо кысыгъэкІыгъ. Сыфэраз.

— РоялымкІэ кыбдежы-ушт Виктор Фридман ар-тист цларыу. Бэшлагъэу
шъузэгъуса?

— Виктор Фридман тиартист-мэ адежыоу бэрэ слъэгъугъэ. Сергей Захаровым, Нани Бре-вадзе япчыхъээзэхэу ахэла-жъэу кыыхэкІыгъ.

— Концертхэр кыызэ-дэшъотыха?

— Италием, Украинэм джы-рэблагъэ ташылагъ. Тызгъусэу концертхэр кьэттынхэр Виктор Фридман ары зыгу кьэкІыгъэр.

Лъэныкьо гупсэр

— Узшыщ Адыгэ Респу-б-ликэм апэрэу концертыр
кыыштынынэу пшлокына?
УгукІэ урэхъата?

— УпчІэ дэгъу. Сэ кинофиль-мэхэм, Москва шыкІорэ пчыхъэ-зэхэу ахэм сахэлажъэ. Псэ пытэу пчыхъээзэхэу Мыекъуапэ шы-кшот. Артистыр цыфмэ апашъ-хъэ кыиуцоным ыпкІэ сыдигъуи мэгумэкІы. ГумэкІыр кызыхи-мыгъэщынынэу Іоф шхьаф. Си-лъэныкьо гупсэ сэгъэлъапІэ, сы-

фай сичІыпІэгъухэр згъэгъушл-хэу.

— Адыгеим иартистхэм
ныбджэгъуныгъэ адыуила?
Хэтэ кьахэбгъэщы
пшлонгъор.

— Ансамблэхэу «Налмэсыр», «Ислъамьер» сэгъэлъапІэх, сарэгъушхо. Гъэтхәпэм и 24-м сип-чыхъээзэхэу филармонием шы-кшот. Урысыем изаслуженнэ ар-тисткэу, Адыгеим инароднэ ар-тисткэу Нэхэе Тэмарэ гъэтхәпэм и 24-р имэфкІ маф. Сэнаушыгъэ ин зыхэлэ оредылом гъэзетымкІи сыфэгъушлэ пшлонгъу. Тэмарэ ма-кьэу илэр искусствэм зэрэщигъэ-федэрэр сэгъэшлагъэ, ащ фэдэ оредылохэм бэрэ талукІэрэп.

— Сэид, уиджэуап
сшлогъэшлэгъон, ау дуна-
им о шыплъэгъугъэр
кьэмылуатэу тиартистхэм,
ацІэ кьелол.

— Нурбый, дунаим шызэлъа-шлэрэ артистхэр кьэсыубыхэрэп. Кьыхэзгъэщынынэу сызыфаер Урысыем ишъолъыркхэм сэнау-шыгъэ ин зыхэлэ артистхэр зэ-ращыпсэхэрэр ары.

— Адыгэ Республикэм и
Лъэпк театрэу Цэй Ибра-

ФИЗКУЛЬТУРЭМРЭ ПСАУНЫГЪЭМ ИГЪЭПЫТЭНРЭ

«ПсынэкІэчъым» жьы кьабзэр кыыхехы

Зыныбж хэкІотагъэхэм япсауныгъэ агъэпытэным пае спорт зэлукІэгъухэр Мыекъуапэ изыгъэпсэфыплэхэм ащэкІох. Апэрэ чыплэхэм якыдэхын фэмыбанэхэу кы-хэкІымы, зым зыр кырыплъызэ, зэнэкьокъум «хелъа-сэх». Адыгэ Республикэмрэ Мыекъуапэрэ физкуль-турэмкІэ ыкІи спортымкІэ якомитетхэм зэхашэрэ зэлукІэ-гъухэм бзылфыгъэхэри, хульфыгъэхэри ахэлажъэх.

Спорт клубэу «ПсынэкІэчъым» нэбгырэ 60-м нахыбэ хэт. КВН-мкІэ зэнэкьокъоу ялагъэм ялэпэлэсэны-гъэ щауплэкІугъ. ДартсымкІэ, ке-гелымкІэ, хьурджанэр дзыгъэным-кІэ, нэмыкІхэмкІи зэлукІэгъухэр гъэшлэгъоныгъэх. Зэнэкьокъур ра-гъэжъэным ыпкІэ алэпк-лъэпк-хэр зэкІафгыгъэх. Командэхэм лъэ-кІэу ялэр эстафетэм нахышлоу кыыштылэгъуагъ. Физкультурэм пыщагъэхэр зыщызэгъуылохэрэр, Іэпылэгъу зыщызэфэхъужыкхэрэр кыыхэщыгъэх.

ЗэхэщакІохэм ащышхэу Ирина Манченкэмрэ Андрей Батуриным-рэ зэфэхъысыжхэр ашыхэхэзэ,

илъэс 70-м ехъу зыныбжхэри зэ-нэкьокъум чанэу зэрэхэлажъэхэрэм аналэ тырадзагъ. Мыекъуапэ имэ-Іупэхэр, зыгъэпсэфыплэ паркыр якІуапІэ хъугъэх, псауныгъэр зэ-рагъэпыгъэрэм ишлуагъэкІэ Іээгъу уцэу аптекехэм ащашэфырэми кыыштылагъ.

Зэнэкьокъухэм апэрэ чыплэхэр кьащыдзыхыгъэмэ ащыщых Ев-гения Готовшиковар, Людмила Ануфриевар, Владимир Лободи-ныр, Иван Чевычеловыр.

— Урысыем шыпсэурэ цыфхэм япроцент 40-р тутын ешъо, нарко-манием пыщагъэхэр миллионитум нахыб. А пчъагъэм шыщэу про-



цент 70-р ныбжьыкІэх, аныбж илъэс 30-м нэсы, — кьелуатэ АР-м физкультурэмкІэ ыкІи спортымкІэ и Комитет иотдел ипашэу Ирина Манченкэм. — ШылэкІэ-псэукІэ тэрэз ялэным фэшл спорт зэнэкьо-кьухэр нахыбэрэ зэхэтиштых.

Клубэу «ПсынэкІэчъым» хэт-хэм кызырэталауагъэу, жьы кьаб-зэр, лъэсэу зекІонхэр — ахэр «Іэ-

зэгъу удых», ыпкІэ алъатырэп. Пенсием шылэхэр зэлукІэх, гужы-дэгъэкІ кьэбархэр кызыэфалуагъэх. ЗэхэщакІохэм физкультурэм анахэ чанэу пылхэм, «ПсынэкІэчъым» илофыгъохэм ахэлажъэхэрэм Іэ-гуаохэр, нэмыкІ спорт Іэмэ-псы-мэхэр шлухъафтын афашыгъэх.

Сурэтым итыр: хьурджанэр агъэчэрэгъузэ зэнэкьокъух.

Нэклубгъор зыгъэхъазырыгъэр ЕМТІЛЪ Нурбый.